

INTEGRALE *LOYAUTEITSZORG* BINNEN JUSTITIE.

Réclamer la loyauté d'autrui n'a pas de sens. Affirmer la loyauté de soi a plus de signification.

F.Delpérée¹

1. INLEIDING

Als iemand zou vragen wat “loyauteit” voor u betekent, zal u daar voor uzelf waarschijnlijk wel vlot een invulling kunnen aan geven. Uw definitie zal ongetwijfeld te maken hebben met trouw, eerlijkheid, solidariteit, het zich houden aan afspraken, of het toegewijd zijn aan iets of iemand. Deze meervoudige invulling maakt *loyauteit* tot een rijk maar tegelijk ook een wazig concept. Iedereen zal weliswaar instinctief duiding geven aan *loyauteit*, maar die duiding zal toch vaak sterk verschillen van persoon tot persoon of van situatie tot situatie.

Waarom loont het dan de moeite een dergelijk vaag concept tot kernbegrip te maken van een mercuriale rede bij de opening van het nieuw gerechtelijk jaar?

1.1. Vooreerst omdat een samenleving in transitie, zoals de onze, wel wat loyauteit kan gebruiken. De snelle ontwikkelingen, de bedreigende veranderingen en de grote onzekerheid die met die transitie gepaard gaan, brengen mee dat we als individu het gevoel hebben dat we de maatschappelijke problemen die er zijn wel kunnen benoemen en dat we ook meestal wel weten waar ze vandaan komen, maar dat we totaal geen antwoord hebben op hoe die problemen duurzaam moeten worden aangepakt of welke andere problemen er nog op ons zullen afkomen. We weten het niet, we kunnen

¹ F.DELPÉRÉE, A la loyale, in J. VERHOEVEN (ed), *La Loyauté, Melanges offerts à Etienne Cerexhe*, Larcier, 1997, 125.

het ook vaak niet weten en dus zijn we allemaal in zekere zin zoekende. Naar handvatten, naar zekerheden, naar dingen die ons steun bieden of die ons met elkaar kunnen verbinden.

Gemeenschappelijke waarden, zoals loyaliteit, zouden dit verbindend karakter kunnen hebben, maar in onze samenleving zijn ze niet zo evident.

Onze samenleving is immers een WEIRD-samenleving,² waarmee ik niet bedoel dat ze zo bizar is, maar wel dat ze wetenschappelijk wordt gecategoriseerd als een Westerse, opgeleide, geïndustrialiseerde, rijke en democratische samenleving. Dergelijke samenlevingen hebben uiteraard heel veel te bieden, maar ze blijken wel een blinde vlek te hebben voor collectieve morele waarden zoals loyaliteit en gezag. Het zijn vooral de autonomie, de behoefte aan zelfstandigheid, het verlangen de regie te voeren over het eigen leven, de persoonlijke vrijheid om op ieder moment de keuze te kunnen maken die het best aansluit bij de individuele verlangens, die voorrang krijgen. Omdat het tonen van loyaliteit met iets of iemand die gegeerde vrijheid begrenst, krijgen intermenselijke relaties een enigszins secundair karakter en verleren mensen het ook om te praten of na te denken over verbindende waarden. Die waarden verliezen daardoor maatschappelijk aan belang, wat het steeds moeilijker maakt te definiëren welke resterende gemeenschappelijke waarden er nog zijn in onze samenleving.

Ook onze eigen organisatie ondervindt dat verbindende loyaliteit niet meer evident is. Het aanslepend project van autonoom beheer - we zijn intussen 11 jaar verder - tegen een steeds meer prangende budgettaire achtergrond, maakt dat de strenge eisen die ten aanzien van onze organisatie worden gesteld niet langer in balans zijn met wat ons wordt aangeboden. Er wordt niet enkel minder dan vroeger rekening gehouden met onze, nochtans verantwoorde, verzuchtingen maar tegelijk dreigt het extern gehanteerd model van outputfinanciering druk te zetten op de eigenheid van de rechterlijke macht.³ Een eigenheid die er op gericht is adequate rechtsbescherming te garanderen,⁴ met de daarbij horende kernverantwoordelijkheid om zowel in het belang van de rechtszoekende als in het belang van de rechtsstaat, “deugdelijk” werk af te leveren. En “deugdelijk werk” afleveren is een waarden gedreven begrip. Het opgedragen werk moet niet enkel gepresteerd worden en onderworpen worden aan een kwantitatieve meting,⁵ het is minstens even belangrijk dat het afgeleverde werk kwaliteitsvol is en maatschappelijk verantwoord blijft⁶.

² J. HENRICH, *The Weirdest people in the world, How the West became psychologically peculiar and particularly prosperous*, Pinguin, 2021.

³ Zie R. MORTIER, *Waarom een weerbare rechtsstaat nood heeft aan een constructieve interactie tussen staatsmachten*, rede uitgesproken ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 2 september 2024. [Mercuriales/NL/2024.pdf](https://mercuriales.nl/2024.pdf).

⁴ J.J. DAMMINGH en L.M. VAN DEN BERGH, “Rechtspraak en politiek: hoe leven die samen in het ene huis, dat democratische rechtsstaat heet?”, *TCR*, 2016, 111.

⁵ Zie o.a. Commission européenne pour l’efficacité de la justice (CEPEJ) *Lignes directrices sur l’évaluation de la qualité du travail des juges*, Document adopté par la CEPEJ lors de la 43ème réunion plénière (Strasbourg, 3-4 décembre 2024), p. 9: (...) la qualité de la justice ne peut être assimilée à une simple « productivité ». (...) L’élément temps doit évidemment être pris en considération, mais il ne s’agit pas du seul facteur à prendre en compte. En outre, le fait de se fier fortement à l’efficacité du travail des juges est problématique car cela peut conduire à une situation où les juges concentrent leur travail sur des affaires moins compliquées, alors que des affaires complexes demeurent non résolues.

⁶ E. POOL, *Macht en moed. Praktijkboek*, De Vrije Uitgevers, 2023, 32.

Die maatschappelijke kernverantwoordelijkheid is dermate essentieel dat we zullen blijven ijveren om onze rechtmatige verwachtingen gehonoreerd te zien. We blijven daarbij uiteraard bereid verantwoording af te leggen voor ons eigen functioneren en voor de besteding van de toegekende middelen en zullen in die zin loyaal blijven ten aanzien van de overheid. Maar we moeten tegelijk ook trouw en dus loyaal kunnen blijven aan onszelf en aan onze eigenheid. Niet ter bescherming van onszelf, maar ter deugdelijke vrijwaring van de rechten van elkeen.

Wanneer maatschappelijke evoluties druk zetten op eigenheid, op eenheid en op samenhang, is het evident dat er barsten zichtbaar worden. Belangen die in steeds grotere mate botsen, creëren ruimte voor wrevel en onbegrip waardoor de balans uit evenwicht dreigt te raken. En waar de balans zoek is, is het vaak moeilijk om loyaal te blijven. Loyaal als individu ten opzichte van andere individuen met eigen perspectieven, verlangens en behoeften, maar ook loyaal op niveau van de samenleving zelf, met daarbij voor beleidsmakers de cruciale, maar steeds moeilijker te beantwoorden vraag: “aan wie geven we voorrang op wie”?⁷ De door het beleid gemaakte keuzes en vastgestelde prioriteiten maskeren in essentie die *maatschappelijke loyauteitsstrijd*, wat in het publiek debat zelden of nooit als dusdanig wordt benoemd, maar die strijd is er wel, woedt voortdurend onderhuids en vormt een cruciaal element van vele maatschappelijke uitdagingen.

In die moeilijke maatschappelijke context is het voor overheidsinstanties geenszins evident om de handvatten, de zekerheid, de visie en de rust waar de samenleving nood aan heeft, ook effectief te bieden. Terwijl uitgerekend Justitie en Politie hier nochtans een uitstekende gelegenheid toe krijgen. Mensen gaan er immers van uit dat Justitie en Politie er altijd, ongeacht de omstandigheden, zullen zijn en zij, hoe dan ook, bescherming zullen bieden wanneer burgers geconfronteerd worden met een bedreiging die ze zelf niet aankunnen. In die zin tonen mensen loyauteit ten aanzien van Justitie en Politie omwille van hun maatschappelijke functie. Ze ervaren hun aanwezigheid in tijden van individuele onzekerheid en grote nood als geruststellend en ze zien er, als hoop in bange dagen, een baken van vertrouwen, eenheid en kwaliteit in. De vraag is echter: Hebben we dat ook effectief te bieden? Heerst er niet eerder bij de rechtszoekenden onzekerheid over welke visie, welke overtuiging, welke normen, welke waarden wij, de professionals van wie ze voor die veiligheid en rechtsbescherming afhankelijk zijn, nu eigenlijk delen? Voor welke Justitie staan wij in hun ogen?

En voor welke Justitie denken we zelf te staan? Justitie is een complexe organisatie, bestaande uit diverse subsystemen, -balie, politie, openbaar ministerie, hoven en rechtbanken, gevangenissen-, die in hun werking los staan van elkaar maar wiens werk uiteindelijk bijdraagt aan eenzelfde ruimer resultaat. Ondanks hun individuele autonomie, vormt de output van het ene subsysteem immers de input van het volgende⁸. Bestaat er onder al die subsystemen voldoende eensgezindheid over hoe de gegeven opdracht invulling moet krijgen? Over wat globale goede Justitie is? Over wat optimale rechtsbescherming en deugdelijk werk inhouden? Wat zijn onze gezamenlijke drijfveren, waarom

⁷ <https://nl.linkedin.com/pulse/loyaal-aan-de-samenleving-hans-groeneboer>.

⁸ R. DEPRÉ, “De toekomst van Justitie”, *Panopticon*, 2002, 553.

doen wat we doen, wat vinden we zelf belangrijk? Beperken we ons allen liefst tot een louter technische toepassing van regels en recht? Of steunen we bij die toepassing ook op waarden, zo ja op welke waarden en wat houden die dan concreet in? Weten we eigenlijk wel hoe divers onze blikken soms zijn? Of zijn die blikken helemaal niet divers en zijn we misschien als professionele organisatie té eensgezind zonder dit zelf te beseffen en daardoor blind voor de perceptie van anderen?

Op al die vragen ligt, voor mij althans, geen klaar en eenduidig antwoord voor. En die twijfel is verontrustend en meteen de tweede reden om *loyauteit* tot kernbegrip van deze rede te maken.

1.2. Hoe kan het immers dat er twijfel rijst over welke waarden we als globale organisatie delen, als deze organisatie het resultaat is van een historische ontwikkeling waarin waarden, tradities en regels een belangrijke invloed hebben op het gedrag van de leden van die instelling.⁹ En hoe kan twijfel over kernwaarden ontstaan als we via één van die tradities die ons leiden, als vanzelf bij *loyauteit* uitkomen. Leggen we immers niet allemaal, of we nu binnen Justitie verantwoordelijkheid opnemen als magistraat,¹⁰ advocaat,¹¹ politieambtenaar, referendaris, griffier of secretaris, bij indiensttreding en als uitdrukkelijke voorwaarde voor het kunnen uitoefenen van onze functie, de eed van trouw en dus van *loyauteit* af?

Professionele *Loyauteit* wordt door die eed als basiswaarde, als kernwaarde, geformaliseerd. Maar staan we ook voldoende stil bij de intrinsieke waarde ervan? Kan de rechtszoekende er door het afleggen van die eed op vertrouwen dat *loyauteit* ook effectief dé kernwaarde, hét startpunt en dé leidraad voor het professioneel functioneren vormt?¹² Een eedformule op zich, noch het uitspreken ervan garanderen immers toch weinig of niets? Ze kunnen hoogstens de toehoorder overtuigen van de goede voornemens van degene die de eed aflegt. Of ze kunnen in meer algemene zin de burger enigszins de verzekering geven dat het afleggen van de eed garant zal staan voor professionalisme, en voor het ondergeschikt maken van het eigen belang, niet alleen aan de gemeenschappelijke waarden

⁹ R. DEPRÉ, “De toekomst van Justitie”, *Panopticon*, 2002, 550.

¹⁰ In toepassing van artikel 2 Decreet 20 juli 1831 zweren magistraten en leden van de rechterlijke orde “getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgisch volk”.

¹¹ In toepassing van artikel 429 Ger.W. zweren advocaten “getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk, dat ik niet zal afwijken van de eerbied aan het gerecht en de openbare overheid verschuldigd, en geen zaak zal aanraden of verdedigen die ik naar eer en geweten niet geloof rechtvaardig te zijn”; zie ook <https://www.advocaat.be/nl/over-ovb> “De OVB neemt initiatieven voor de opleiding, de tuchtrechtelijke regels en de *loyauteit* in het beroep en de belangenbehartiging van advocaat en rechtzoekende”; zie ook Avocats.be (OBFG) [22.11.2022-code-deontologie-version-francaise-en-vigueur-au-22.11.2022.pdf](https://www.avocats.be/fr/22.11.2022-code-deontologie-version-francaise-en-vigueur-au-22.11.2022.pdf) Code de déontologie Titre 1 – Principes fondamentaux et devoirs généraux Article 1.1 (MB 17.01.2013) “Fidèle à son serment, l’avocat veille, en conscience, tant aux intérêts de ceux qu’il conseille ou dont il défend les droits et libertés qu’au respect de l’État de droit. Il ne se limite pas à l’exercice fidèle du mandat que lui a donné son client; Article 1.2 (MB 17.01.2013) L’avocat est tenu des devoirs suivants: (a) la défense et le conseil du client en toute indépendance et liberté; (b) le respect du secret professionnel ainsi que de la discrétion et de la confidentialité relatives aux affaires dont il a la charge; (c) la prévention des conflits d’intérêts; (d) la dignité, la probité et la délicatesse qui font la base de la profession et en garantissent un exercice adéquat; (e) *la loyauté tant à l’égard du client qu’à l’égard de l’adversaire, des tribunaux et des tiers.*”

¹² Officiëren van gerechtelijke politie zweren tijdens het afleggen van de eed “getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk” maar ook “het hen opgedragen ambt trouw waar te nemen” (art. 138 en 138bis Wet 7 december 1998); Zie algemeen B. DE SMET, “Eed in strafzaken”, *APR*, 2023, 420p.

van de professionele groep maar ook aan de algemene waarden die besloten liggen in het recht als werkinstrument. Maar een eedaflegging op zich zorgt er niet plotsklaps voor dat professionelen zich ten volle bewust worden van wat professionele loyaliteit concreet inhoudt en het biedt evenmin garanties dat die loyaliteit te allen tijde op de juiste wijze toepassing zal krijgen.

Want hoever reikt de betekenis van de eed voor elk van ons? Betreft de beloofde trouw aan de Koning en de gehoorzaamheid aan de wetgeving enkel een trouw aan regels van het recht en van de staatsinrichting? Of ligt de individuele ambitie van degene die de eed aflegt iets hoger en wil die door het afleggen van die eed bewust getuigen van zijn engagement om een bijzondere rol op te nemen in de samenleving, en dit te doen op een onkreukbare en deskundige manier? Of leggen we gezamenlijk de ambitie hoger? Bevestigen we door het ontvangen van de eedaflegging van elke nieuwe collega, telkens opnieuw dat we samen met die collega deel willen blijven uitmaken van een rechtsstatelijke pijler. Van een staatsmacht die een professionele gemeenschap omvat met doorleefde waarden die we beloven niet te zullen schenden, zodat we op die manier mee bouwen aan een inhoudelijk rijke rechtscultuur die een gemeenschapsgerichte Justitie mogelijk maakt?

Ik ga er van uit dat die hogere ambitie als van nature de professionele drijfveer is voor elk van ons. Maar het kan natuurlijk ook de andere kant op. Riskeren we immers niet dat in een samenleving die steeds meer evolueert naar individualisme, dit algemeen, groter belang en tegelijk ook *het ereaspect van het ambt* gaandeweg naar de achtergrond verdwijnt? Een samenleving waar professionelen niet meer leven “voor het recht” maar “van het recht”,¹³ de eed een surrogaat wordt voor waarden die eigenlijk niet gedeeld worden, en het afleggen van de eed niets meer is dan een formaliteit zonder veel inhoud, die nu eenmaal hoort bij de geplogenheden van de loopbaan die men vooral ambieert als manier om zichzelf te ontplooiën en een eigen inkomen te verwerven.

1.3. Ook de *hernieuwde algemene principes inzake de deontologie van de magistraten*,¹⁴ die de Hoge raad voor de Justitie recent uitwerkte rond een aantal kernwaarden waaronder loyaliteit, garanderen op zich niets. Ze zijn onbetwist heel waardevol omdat ze een referentiekader bieden dat kan dienen ter inspiratie en sturing van de individuele magistraat, terwijl ze ook in algemene zin kunnen bijdragen aan een stabiel ethisch klimaat binnen Justitie, waardoor het noodzakelijk vertrouwen van het publiek wordt ondersteund¹⁵. Maar zij volstaan niet.

¹³ Zie J. SOEHARNO, *De waarde van de eed*, Vossiuspers UvA, 2013, 22.

[136142_PDF_2474weboratie_Soeharno_definitief.pdf](#)

¹⁴ Loyaliteit wordt daarbij rechtstreeks in verband gebracht met de tekst van de eedformule: “In overeenstemming met zijn eed oefent de magistraat zijn functies loyaal uit. Met zijn eed verbindt hij zich tot de rechtsstaat. Dat engagement impliceert de eerbiediging van de Grondwet, de democratische instellingen, de fundamentele rechten, de internationale normen met een directe weerslag op de Belgische rechtsorde, de wet en de rechtspleging, alsook de regels van de rechterlijke orde. Voor een magistraat houdt loyaliteit een dubbele vereiste in: enerzijds de verplichting om de hem verleende bevoegdheden uit te oefenen en anderzijds het verbod ze te overschrijden.” [algemene-principes-inzake-de-deontologie-van-magistraten](#), p. 10.

¹⁵ X. DE RIEMAECKER, “De deontologie”, in *Statuut en deontologie van de magistraat*, Die Keure, 2020, 401-434.

Niet omdat er te weinig regels zijn en ook niet omdat er rond begrippen zoals integriteit, loyaliteit, gemeenschapsgerichte Justitie te weinig enthousiasme bestaat. Integendeel, iedereen wil het, vooral bij een ander, en meestal weet men heel goed wat het betekent niet integer, niet loyaal of niet gemeenschapsgericht te zijn wanneer kwalijke voorbeelden zijn gesteld en het kwaad is geschied. Maar wat de positieve invulling van al die deontologische principes is, is vaak een ander verhaal. Als het college van het openbaar ministerie op zijn website de waarde vooropstelt om de toevertrouwde opdrachten op een integere, objectieve, onpartijdige, menselijke en onafhankelijke wijze op te nemen,¹⁶ als het de waarden van de geïntegreerde politie zijn om bij iedere actie of interventie de waardigheid van elke persoon na te leven, loyaal te zijn ten opzichte van de democratische instellingen en te allen tijde integer, onpartijdig, verantwoordelijk te handelen en bezielde blij te geven van een dienstverlenende ingesteldheid¹⁷ en als het expliciete waarden zijn van hoven en rechtbanken¹⁸ om de toevertrouwde opdracht waardig, rechtschapen en respectvol uit te oefenen, wat houdt dit alles dan concreet in? Je kan die waarden wel neerschrijven en je kan ze ook proberen uitdragen, maar net zomin als een eedformule zullen regels inzake deontologie er op zich voor zorgen dat professionelen doordrongen worden van professionele waarden.

Willen ze echt betekenis en praktische meerwaarde hebben,¹⁹ moeten die regels in de praktijk aandacht krijgen, geïmplementeerd worden, maar bovenal geïnternaliseerd worden. Het is pas als de waarden van Justitie, die omsloten worden door die geschreven regels, overeenkomen met gedragen principes van de hele organisatie en dus doorleefde waarden worden van elke individuele medewerker, dat een echte, op waarden gebaseerde rechtscultuur enige kans maakt.

Professionele Loyaliteit valt daarom niet te herleiden tot een paar geschreven regels om elkaar de les te lezen en het daarbij te laten. Professionele Loyaliteit is de kern van een lerende cultuur die we als Justitie nodig hebben om de trend van dalend vertrouwen te keren,²⁰ en om het vermogen van de hele organisatie, om niet enkel juridisch hoogstaand maar ook te allen tijde ethisch te handelen, naar een hoger niveau te brengen.

Gezien het implementeren van *loyaliteit* als kernwaarde van een organisatie slechts duurzaam succesvol kan zijn indien de leidinggevendenden van die organisatie het belang ervan actief onderschrijven, reikt deze mercuriale mij daartoe een derde reden en tegelijk de perfecte gelegenheid aan.

¹⁶ <https://www.om-mp.be/nl/over-om/missie-visie-waarden>.

¹⁷ <https://www.politie.be/5998/nl/over-ons/geintegreerde-politie/de-waarden-van-de-geintegreerde-politie>.

¹⁸ <https://www.rechtbanken-tribunaux.be/nl/node/881>.

¹⁹ H. WILMINK, "Regels zijn de oppervlakkige uitdrukking van de wens tot rechtvaardigheid. Over het juridisch besef van rechters en ambtenaren"; Interview met Lukas Van Den Berge, in T. JANSEN en H. WILMINK, *Het recht op ambtelijk vakmanschap*, 2022, p. 70.

²⁰ E. POOL, *Macht en moed. Praktijkboek*, De Vrije Uitgevers, 2023, 286.

2. HET BELANG VAN LOYAUTEIT VOOR EEN STABIELE VERHOUDING TUSSEN BURGER EN JUSTITIE

Om vanuit die maatschappelijk belangrijke en professioneel pertinente redenen *loyauteit* nuttig te kunnen belichten als ankerpunt voor anderen en als houvast voor onszelf, is een correct inzicht nodig over hoe *loyauteit* eigenlijk werkt en waarom het zo belangrijk is.

2.1. *Loyauteit* behoort als deugd²¹ of vertrouwensbeginsel²² intrinsiek tot iedere menselijke relatie, of het nu een relatie betreft tussen twee mensen, een gezin, een vriendengroep, een professionele context, of de verhoudingen in de samenleving in het algemeen.

Omwille van die relationele context berust *loyauteit* evident op wederkerigheid. Als je *loyauteit* toont aan iets of iemand wil je er wel wat voor in de plaats, want door loyaal te zijn beperk je tenslotte ook je vrijheid. Dit blijkt heel duidelijk in de economische context, waar *loyauteit* wordt vertaald in een uitgesteld prijsvoordeel, dat je als klant bindt voor volgende aankopen en je dus in zekere mate belet naar een concurrent te gaan. *Loyauteit* heeft in die context echter vooral een utilitair karakter dat geenszins gelijkstaat aan langdurige trouw. Indien een concurrent je iets beter te bieden heeft ben je immers weg. Klanten “gebruiken” met andere woorden slechts het aangeboden programma omdat en voor zover ze er zelf beter van worden. Ze zijn daardoor slechts loyaal aan het programma maar niet per se aan het bedrijf of het merk waarmee ze niet noodzakelijk een sterke band op lange termijn wensen aan te gaan.

In menselijke relaties verloopt het enigszins, maar niet volledig, gelijkaardig. Op microniveau, in een exclusieve relatie tussen twee individuen, is het evident dat wanneer je zelf trouw bent je ook wederkerige trouw verwacht, want jouw loyaliteit beperkt ook hier je vrijheid tot het aangaan van een andere relatie. Het is daarbij niet, zoals in een economische context, de bedoeling dat je onmiddellijk afhaakt van de relatie wanneer een ander persoon jou misschien iets beter te bieden heeft, maar dit afhaken kan wel volgen als er niet langer een stabiel vertrouwen is dat de andere in de relatie aan jouw behoeften zal blijven voldoen. Dit mechanisme werkt ook voor de verhouding tussen de individuele burger en de Staat. De burger verwacht dat de Staat een kader verschaft waarbinnen individuen kunnen samenleven en waarbinnen zij tevens beschermd worden tegen om het even welke aantasting van hun integriteit. Wederkerig wordt van de burger trouw aan de Staat verwacht, met het oog op het behoud van de interne cohesie, orde en stabiliteit. Maar ook hier ziet de burger omwille van die *loyauteit* zijn vrijheid beperkt. En daarom is hij enkel bereid *loyauteit* te tonen aan de Staat wanneer de Staat de essentiële functies waarvoor hij verantwoordelijk is, naar zijn aanvoelen ook effectief verwezenlijkt. Indien daarover twijfel ontstaat brokkelt het vertrouwen en meteen ook de *loyauteit* af en komt het systeem op losse schroeven te staan.

²¹ Amerikaanse schrijver Edwin Louis Cole: “Vertrouwen is een deugd van loyaliteit, net zoals loyaliteit de deugd is van trouw”.

²² P. Taelman, “Loyale procesvoering”, in B. Maes (ed) *Voorstellen tot bijsturing van de burgerlijke rechtspleging; Verslagboek van het colloquium van 9 december 2005*, Brugge, Die Keure, 2006, p. 124.

Die voorwaardelijkheid maakt loyaliteit broos en die broosheid is bedreigend voor de rechtsstaat. Bedreigend omdat de burger, willen of niet, overgeleverd is aan instellingen, zoals aan Justitie en aan mensen binnen die instelling, die hijzelf niet kiest maar die wel belangrijke macht over hem kunnen uitoefenen. Dat de burger die ontevreden is over de werking van die instelling of van de mensen die er verantwoordelijkheid in opnemen niet, zoals een ontevreden klant in een winkel, kan overstappen naar een voldragen alternatief dat meer of evenveel waarborgen biedt,²³ kan echter als onaanvaardbaar worden aanvoeld in een wereld waarin bijna alles een individuele optie is. En dit is geen onwaarschijnlijke hypothese of pure theorie. Het werd immers wetenschappelijk aangetoond dat een niet onaanzienlijk deel van de samenleving bereid is de regels van de rechtsstaat niet langer na te leven, en dus niet langer loyaal te zijn, indien zich urgente en belangrijke problemen aandienen waarin de eigen persoonlijke vrijheid onder druk komt te staan. De opeenvolgende crisissen gedurende de voorbije jaren en ook de actuele geopolitieke toestand blijven dit besef op scherp stellen²⁴.

2.2. Op het eerste zicht lijkt die broosheid van loyaliteit strijdig met de stelling dat Justitie en Politie in tijden van crisis uit hoofde van hun geruststellende functie kunnen genieten van stabiel vertrouwen. Ook het constant laag vertrouwen in Justitie en Politie dat in de opeenvolgende Justitiebarometers gedurende de voorbije twintig jaar werd vastgesteld, lijkt die tegenstrijdigheid te ondersteunen. En toch is die tegenstrijdigheid er niet. Omdat dit vastgesteld laag vertrouwen niets te maken heeft met de maatschappelijke functie van Justitie en Politie op zich maar alles met de perceptie over hun effectief functioneren²⁵. En op dat niveau vergt loyaliteit meer.

Om op loyaliteit van de burger te kunnen rekenen moeten Justitie en Politie er immers niet enkel zijn, ze zullen wederkerig moeten getuigen van die loyaliteit door hun taak ook effectief ter harte nemen en de burgers daadwerkelijk te beschermen. De mate waarin men op loyaliteit kan rekenen, zal dan recht evenredig zijn met wat effectief wordt gepresteerd, maar evenzeer met welke intentie, met welke competentie en met welke transparantie dit gepaard gaat. Voor stabiele, betrouwbare verhoudingen in de samenleving is het dus cruciaal²⁶ dat je niet enkel zegt wat je doet en doet wat je zegt, maar je moet ook menen wat je zegt, hiervoor de nodige inzet tonen, duidelijk zijn in wat kan en niet kan en dit voortdurend tonen in de praktijk.

²³ P. RUIJS, "Vrouwe Justitia moet ook in quarantaine", in B. NELISSEN en P. VAN STAPEL, *De gevier(endeel)de Jan Nolf, Liber observatoribus Iustitiae*, EPO, 2022, p. 468.

²⁴ [118046 Democratisch bewustzijn in-Nederland WEB.pdf](#)

²⁵ M. EYSINK SMEETS en J. BAARS, "Vertrouwen in de politie: in de functie of het functioneren", in: *Tijdschrift voor de Politie*, 2016, jaargang 78, nr. 3, p. 9-10; in die zin verschilt dit van het vertrouwen zoals werd besproken in R. MORTIER, "Over vertrouwen als bouwsteen van een legitieme justitie", rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2021 [Mercuriales/NL/2021.pdf](#).

²⁶ Reeds in een eerdere mercuriale wees ik er op dat vertrouwen in Justitie in het algemeen en in de rechter in het bijzonder, fundamenteel is voor het behoud en het functioneren van de rechtsstaat: R. MORTIER, "Over vertrouwen als bouwsteen van een legitieme justitie", rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2021 [Mercuriales/NL/2021.pdf](#).

Wanneer de politieambtenaren hieraan voldoen, zullen burgers eerder geneigd zijn mee te werken, te gehoorzamen, zich meer aan regels te houden en informatie te delen door zaken te melden of aangifte te doen van misdrijven²⁷. Ook wanneer magistraten als loyaal, competent, correct en integer worden ervaren, zullen rechtzoekenden geneigd zijn de door Justitie genomen beslissingen te aanvaarden, zelfs als die beslissing voor hen persoonlijk negatief uitvalt of als zij er vanuit een bepaalde maatschappelijke visie een andere mening op nahouden. Een professionele houding van Justitie en Politie, gebaseerd op de wil om eerlijk en evenwichtig op te treden, is immers belangrijk voor de burger, niet in het minst omdat dit een waardevol tegengewicht vormt voor de vele complexe en vaak ontoereikende wetteksten²⁸. Het omgaan met het recht is voor ons als professionelen al vaak bijzonder ingewikkeld, maar voor de burger staat dit veeleer voor een onontwarbaar kluwen zonder richtingaanwijzers. Bij gebrek aan voldoende zelfredzaamheid²⁹ moeten zij daarom niet enkel kunnen rekenen op de professionele bijstand van de eigen advocaat, maar ook op de loyale dienstbaarheid van elkeen die werkt binnen Justitie.

Streven we echter in ons handelen niet het juiste doel na of worden onze intenties als niet correct aan gevoeld, dan brokkelt de loyale af.

Loyauteit verdraagt in die zin niet dat Justitie en Politie in hun functioneren eenzijdig gezworen beloftes verbreken, door niet langer trouw te zijn aan de wetten van dit land of hun bevoegdheden in te zetten voor andere doelen dan deze die hen zijn toevertrouwd. Dit zou het geval kunnen zijn indien de politie eenzijdig beslist om uit onvrede met politieke beslissingen geen enkele verkeersinbreuk meer te verbaliseren, of indien rechters uit onvrede met politieke beslissingen weigeren schuldig bevonden daders aan misdrijven te bestraffen. Aangegane engagementen kunnen immers niet zomaar worden opgezegd en de regels van fair-play moeten in alle omstandigheden in acht worden genomen³⁰.

Maar dit neemt niet weg dat loyale af ook hier slechts gegarandeerd blijft ingeval van voldoende stabiele wederkerigheid. De bereidheid om zelf aangegane engagementen verder uit te voeren zal immers recht evenredig zijn met het afbrokkelen van de aangegane engagementen van anderen. De recente en herhaalde acties van magistraten als antwoord op de jarenlange en onaanvaardbare verwaarlozing van Justitie, illustreren voldoende dit loyale afmechanisme³¹.

²⁷ M. EYSINK SMEETS en J. BAARS, "Vertrouwen in de politie: in de functie of het functioneren", in: *Tijdschrift voor de Politie*, 2016, jaargang 78, nr. 3, p. 6.

²⁸ Marie-Thérèse CAUPAIN et Etienne LEROY, *La Loyauté: un modèle pour un petit supplément d'âme*, dans CLOSSET-MARCHAL G., LEDOUX J.-L., PANIER Ch.; VAN DROOGHENBROECK J.-F., VERDUSSEN M. (com.org), *Mélanges Jacques Van Compernelle*, Bruylant, 2004, 106.

²⁹ A. MEIN, "Maatwerk als vakmanschap: Over het moreel kompas van juridische professionals bij het zoeken naar aanknopingspunten voor maatwerk", in T. JANSEN, & H. WILMINK (editors), *Het recht op ambtelijk vakmanschap*, Stichting Beroepseer, 2022, p. 3 [Bijdrage AM aan boek Ambtelijk vakmanschap AM2804.pdf](#).

³⁰ F. DELPÉRÉE, "À la loyale", in J. VERHOEVEN (ed), *La Loyauté, Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*, Larcier, 1997, 117.

³¹ Zie onder andere De "Verklaring van de vertegenwoordigers van de rechterlijke macht en oproep aan de uitvoerende en wetgevende macht" van 27 juni 2025 waarin de beslissingen en maatregelen worden vermeld die door de uitvoerende en wetgevende machten zouden moeten worden genomen om de kwaliteit van justitie en de dienstverlening aan de rechtzoekende te verbeteren en dus een voldoende stabiele wederkerigheid te herstellen [Verklaring270625.pdf](#).

2.3. Hiermee is weliswaar een kader geschetst waarbinnen een loyale relatie tussen de burger enerzijds en Justitie en Politie anderzijds zich kan ontwikkelen en werd toegelicht waarom loyauteit zo belangrijk is, maar dit maakt nog niet meteen duidelijk wat die professionele loyauteit dan concreet en in het individuele geval inhoudt en hoe die in de praktijk moet tot uiting komen.

Een leidraad die dit helpt concretiseren, is het recht zelf. Het recht, dat een sturende, ordenende rol heeft in de samenleving, ademt immers de vereiste van loyauteit. Loyauteit ligt besloten in tal van formele bronnen van het recht; het uit zich in de diverse rechtsdomeinen; het komt tot uiting in de concrete toepassing van het recht door de magistraat; het uit zich in de houding van de drie staatsmachten ten opzichte van elkaar;³² het komt tot uiting in de loyaliteit van de Staat ten aanzien van de rechterlijke orde³³ en in het in acht nemen van de federale loyauteit als grondwettelijke plicht³⁴. De vereiste tot loyauteit is zelfs één van de belangrijkste rechtsbeginselen van de Europese Unie die ook prominent tot uiting komt in de rechtspraak van het Europees Hof van Justitie en van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Met het recht als bron van loyauteit is er dus onbetwist een etymologisch verband tussen “loyauteit” en “loi”, hoewel het letterlijk concept “loyauteit” of “loyaliteit” eerder zelden of niet in wetteksten voorkomt. Het concept ligt veeleer op indirecte wijze besloten in juridische begrippen die elk op zich het respect voor de wet en voor aangegane verbintenissen in zich dragen³⁵.

2.3.1. Binnen het civiel recht, wordt loyauteit, met basisbegrippen als diligentie en goede trouw,³⁶ en met grondbeginselen als *fraus omnia corrumpit*, *nemo auditur* en de ongerechtvaardigde verrijking,³⁷ als wezenskenmerk aanzien³⁸.

Ook binnen het civiel procesrecht, waar zich naast de reeds tussen partijen bestaande materieelrechtelijke verhoudingen, gaandeweg ook procesrechtelijke verhoudingen ontwikkelen,

³² A. HENKES, “L’indépendance des juges au prix de leur dépendance”, rede uitgesproken ter gelegenheid van de plechtige installatie tot Procureur-generaal bij het Hof van Cassatie op 26 april 2019; P. DUINSLAEGER en K. DE SCHEPPER, “Wie is er bang van de strafrechter, reflecties over het gerechtvaardigd vertrouwen”, in F.DERUYCK en M.ROZIE (eds) *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Die Keure, 2011, p.237; R. MORTIER, *Waarom een weerbare rechtsstaat nood heeft aan een constructieve interactie tussen staatsmachten*, mercuriale ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 2 september 2024 [Mercuriales/NL/2024.pdf](https://www.mercuriales.nl/2024.pdf).

³³ Marie-Thérèse CAUPAIN et Etienne LEROY, « La Loyauté: un modèle pour un petit supplément d’âme », in CLOSSET-MARCHAL G., LEDOUX J.-L., PANIER Ch.; VAN DROOGHENBROECK J.-F., VERDUSSEN M. (com.org), *Mélanges Jacques Van Compernelle*, Bruylant, 2004, 82.

³⁴ Artikel 143, § 1 Grondwet: Met het oog op het vermijden van de belangenconflicten nemen de federale Staat, de gemeenschappen, de gewesten en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, in de uitoefening van hun respectieve bevoegdheden, de federale loyauteit in acht.

³⁵ G. KEUTGEN en Y DE CORDT, « La loyauté et la bonne foi dans les droits de la société », in J. VERHOEVEN(ed), *La Loyauté, Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*, Larcier, 1997, 191: « Le concept de loyauté ne se retrouve pas tel quel dans les lois. Toutefois, dans la mesure où il implique fondamentalement le respect de la loi et des engagements pris, il peut être identifié à la notion de bonne foi à laquelle le législateur fait fréquemment référence. »

³⁶ Parl.St.Kamer, 2003-2004, nr. 1252/001, 22 en 37.

³⁷ H.F. DUMON, “De opdracht van de hoven en rechtbanken. Enkele overwegingen”, rede uitgesproken op de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie op 1 september 1975, p. 15-16.

³⁸ P. Taelman, “Loyale procesvoering”, in B. MAES(ed) Voorstellen tot bijsturing van de burgerlijke rechtspleging; *Verslagboek van het colloquium van 9 december 2005*, Brugge, Die Keure, 2006, p. 124, met verwijzing naar M.-E. BOUSSIER, *Le principe de loyauté au droit processuel*, Paris, Dalloz, 2003.

wordt een loyale houding essentieel geacht voor een goed procesverloop³⁹. Doorgaans houdt procedurele loyauteit in dat de omgang met het geldend recht niet wordt herleid tot een louter technisch-juridische oefening, maar dat het gedrag van partijen naast een juridische ook een morele dimensie krijgt,⁴⁰ waarbij grenzen worden gesteld aan een buitensporige houding die enkel is ingegeven door private belangen.⁴¹ Procedurele loyauteit beperkt zich echter niet tot het gedrag van de procespartijen. Omdat ook de samenleving en de overheid, in het belang van een stabiel vertrouwen in Justitie, een goede rechtsbedeling gegarandeerd willen zien⁴² dienen alle actoren, en dus zowel de professionele actoren als de rechtszoekenden, zich bij een beroep op Justitie als openbare dienst, loyaal te gedragen⁴³. Enkel een houding die wordt gekenmerkt door eerlijkheid, redelijkheid en goed fatsoen, laat toe dat Justitie ten volle zijn maatschappelijke rol opneemt, hetgeen niet enkel bijdraagt aan het respect voor Justitie,⁴⁴ maar ook aan haar geloofwaardigheid⁴⁵.

In hoofde van de civiele rechter impliceert die loyale houding dat hij garant staat voor een faire en correcte bejegening van de procespartijen, en dat hij de toegekende bevoegdheden niet afwendt van hun doel of deze lichtzinnig gebruikt ten koste van de goede rechtsbedeling of de legitieme belangen van de partijen. In hoofde van de advocaat is de loyauteitsverplichting er niet enkel ten aanzien van zijn confraters, maar ook ten aanzien van de rechtbank⁴⁶. En degene die van de rechter fair play en gerechtigheid verwacht, mag op zijn beurt het correct en efficiënt verloop van het geding niet tegenwerken. Het beschikkingsbeginsel, dat nog steeds een belangrijk uitgangspunt is in het burgerlijk proces, geldt vooral als procedurele waarborg en voor het vaststellen van de eigen grenzen, maar het houdt geen vrijgeleide in om een leugenachtige houding aan te nemen of de eigen rechten als rechtszoekende af te wenden van hun doel⁴⁷.

³⁹ Zie Cass. 19 maart 2021, AR C.20.0333.N [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210319.1N.2](#).

⁴⁰ Er wordt aldus een notie van "rechtvaardigheid" in het procesrecht gebracht, zie P. Taelman, Loyale procesvoering, in B. Maes (ed) *Voorstellen tot bijsturing van de burgerlijke rechtspleging; Verslagboek van het colloquium van 9 december 2005*, Brugge, Die Keure, 2006, 121, met citaat van M.-A. Frison-Roche, *Le principe général de loyauté insufflé la vertu du justice au droit processuel de demain*; X. Dijon, "La loyauté osmotique", in J. Verhoeven (ed), *La Loyauté, Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*, Larcier, 1997, 134 met verwijzing naar E. Cerexhe: *Le droit ne va pas sans la justice*.

⁴¹ A. Gillet, Th. Malengreau, J.-F. Van Droogenbroeck, "La loyauté procédurale: irrésistible ascension d'un principe", J.-N. Basteniere, A. Delvaux, B. Havet et X. Van Gils (red), *In Memoriam Dominique Jossart et Renaud de Brier*, Anthemis, 2022, 89-90.

⁴² P. Thion, "Deloyale procesvoering", *NJW*, 2002, 53. Hoewel dit door Uw Hof niet als algemeen rechtsbeginsel wordt erkend, zie Cass 18 november 1994, AR C.93.0194.N [ECLI:BE:CASS:1994:ARR.19941118.17](#), AC 1994, nr. 499.

⁴³ P. Couvreur, "Réflexions sur la 'Loyauté' dans les rapports judiciaires internationaux", in J. Verhoeven (ed), *La Loyauté, Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*, Larcier, 1997, 87; De eis van loyauteit maakt aldus een osmose mogelijk tussen moraal en recht, zie X. Dijon, "La loyauté osmotique", in J. Verhoeven (ed), *La Loyauté, Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*, Larcier, 1997, 130.

⁴⁴ P. Taelman, "Loyale procesvoering", in B. Maes (ed) *Voorstellen tot bijsturing van de burgerlijke rechtspleging; Verslagboek van het colloquium van 9 december 2005*, Brugge, Die Keure, 2006, p. 125.

⁴⁵ Marie-Thérèse Caupain et E. Leroy, "La Loyauté: un modèle pour un petit supplément d'âme", dans Closset-Marchal G., Ledoux J.-L., Panier Ch.; Van Droogenbroeck J.-F., Verdussen M. (com.org), *Mélanges Jacques Van Compernelle*, Bruylant, 2004, 81.

⁴⁶ K. Wagner, *Sancties in het burgerlijk procesrecht*, Maklu, 2007, 100.

⁴⁷ B. Allemeersch, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Intersentia, 2007, 598 en 621-622.

Ten aanzien van de procespartijen en hun raadsman krijgt de plicht tot loyale procesvoering grotendeels inhoud door de negatie er van, via het concept van procesrechtsmisbruik⁴⁸. Deloyaal procesgedrag houdt dan verband met de uitoefening van processuele rechten op een wijze die de grenzen van het billijke, betamelijke en het redelijke te buiten gaat, zoals het aanwenden van de rechtspleging voor kennelijk vertragende of onrechtmatige doeleinden of het lichtzinnig uitoefenen van processuele rechten, waardoor de legitieme belangen van de partijen of de goede rechtsbedeling in het gedrang worden gebracht.⁴⁹ Het komt de rechter toe een dergelijke deloyale proceshouding te sanctioneren⁵⁰.

Tegenover dit procesrechtsmisbruik als negatieve buitengrens van het procederen staat een loyale, positieve invulling van de binnenruimte⁵¹ door het geding te goeder trouw te voeren⁵² en *fair play* als norm te hanteren, zowel bij het in staat stellen van de zaak, als in de bewijsvoering en tijdens het debat. Proceshandelingen moeten eerlijk, correct en fatsoenlijk zijn⁵³ en ze dienen de objectieve toets te doorstaan aan de proceswaarborgen waarmee een fair trial, zoals bedoeld in artikel 6 EVRM, is omkleed.

Daarnaast is loyaal procesgedrag, met ook hier eerlijkheid⁵⁴ en diligentie⁵⁵ als kernwoorden, verbonden met het beginsel van de proceseconomie en het belang van waarheidsvinding.⁵⁶ Beide leveren bepaalde, met dit doel verbonden procesrechten op, die weliswaar moeten uitgeoefend worden op een betamelijke, billijke en redelijke wijze⁵⁷. Beide brengen echter ook na te komen

⁴⁸ Het houdt, als door Uw Hof erkend algemeen rechtsbeginsel, in dat een recht wordt uitgeoefend op een wijze die kennelijk de grenzen te buiten gaat van de normale uitoefening van dat recht door een normaal zorgvuldig persoon.

⁴⁹ R. VERSTRAETEN en J. HUYSMANS, "Ruimte voor een theorie van rechtsmisbruik in het strafprocesrecht?" in F. DERUYCK(ed) *Amicus curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, p. 518; L. LAMINE, B. SCHOENAERTS en C. VAES, *Het tergend en roekeloos geding*, Intersentia, 2003, p. 21 en 61.

⁵⁰ Cass. 14 maart 2002, AR C.00.0198.N, [ECLI:BE:CASS:2002:ARR.20020314.22](#), AC 2002, nr. 179; voor een overzicht en bespreking van mogelijke sancties zie A. GILLET, Th. MALENGREAU, J.-F. VAN DROOGENBROECK, "La loyauté procédurale: irrésistible ascension d'un principe", J.-N. BASTENIERE, A. DELVAUX, B. HAVET et X. VAN GILS (red), *In Memoriam Dominique Jossart et Renaud de Briey*, Anthemis, 2022, 90 en volgende.

⁵¹ P. Taelman en J. Van Doninck, "Loyale procesvoering: (g)een algemeen rechtsbeginsel", in E. Alofs, K. Byttebier, E. Goossens, J. Van Doninck (eds.) *Redelijk eigenzinnig... liber amicorum Eric Brewaeys, Philippe Colle, Erna Guldix en Bruno Maes*, Knops Publishing, 2022, 836.

⁵² Hoewel Uw Hof dit niet als algemeen rechtsbeginsel beschouwt zie Cass.6 december 1991, AR 7367 [ECLI:BE:CASS:1991:ARR.19911206.9](#), AC 1991-92, nr. 187.

⁵³ J. LAENENS, K. BROECKX en D. SCHEERS, *Handboek gerechtelijk recht*, Intersentia, 2020, 137.

⁵⁴ B. ALLEMEERSCH, *Valsheid en andere leugens in burgerlijk proces en bewijs*, TPR, 2004, 38.

⁵⁵ B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Intersentia, 2007, 123 en 396.

⁵⁶ Ook dit belang van waarheidsvinding kan als beginsel van civiel procesrecht worden aangemerkt, welk belang trouwens toeneemt, omdat de 'feitengevoeligheid' van rechterlijke beslissingen steeds groter wordt. Ook Uw Hof heeft aandacht voor contextualisme en biedt in zijn arresten meer dan vroeger ruimte voor de feiten die aan de rechtsvraag ten grondslag liggen, soms zelfs in een afzonderlijke rubriek, wat bedoeld is om de toegankelijkheid en de werfkracht van de arresten te vergroten zie R. MORTIER *Over vertrouwen als bouwsteen van een legitieme justitie*, rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2021 [Mercuriales/NL/2021.pdf](#).

⁵⁷ Cass. 27 november 2014, AR C.13.0466.F [ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20141127.7](#), AC 2014, nr. 732.

Een partij die in de loop van een rechtspleging van woonplaats of verblijfplaats verandert, dient de overige partijen in het geding daarvan in te lichten op grond van het loyaliteitsbeginsel dat de partijen in de afhandeling van een burgerlijke rechtspleging horen na te leven.

processuele lasten mee, zoals de processuele plichten van medewerking, mededeling, verwittiging en kostenbeperking⁵⁸. Dit alles houdt in dat partijen op economisch verantwoorde wijze moeten omgaan met procedures en pleegvormen,⁵⁹ waarbij van hen een constructief engagement mag worden verwacht.

Proceseconomie of procesrechtelijke zuinigheid staat immers niet voor een maximaal resultaat met een minimale inspanning, maar streeft naar een zo goed mogelijk resultaat met een zo redelijk mogelijke inspanning⁶⁰. Hierbij past geen vrijblijvende houding noch een volgehouden stilzwijgen van een partij of zijn raadsman, dat kan uitmonden in leugenachtig, deloyaal gedrag.⁶¹ Er wordt daarentegen actieve medewerking aan een efficiënt en vlot verloop van de rechtspleging verwacht. Partijen dienen het bewijs te leveren van wat ze vorderen, zijn verplicht alle nodige stukken bij te brengen om hun standpunt te onderbouwen en zijn er toe gehouden, hoewel er geen wettelijke grondslag voor een waarheidsplicht in burgerlijke zaken bestaat,⁶² samen te werken met het oog op een eerlijke en efficiënte bewijsgaring.

Als criterium ter beoordeling van een (de)loyale proceshouding geldt het gedrag van de procesbewuste en bedachtzame burger,⁶³ die zich niet beperkt tot het behartigen van de eigen belangen, maar ook oog heeft voor de legitieme belangen van de andere partijen en van het rechtssysteem⁶⁴. Er wordt dus een proceseconomische houding verwacht zowel op micro-processueel als op macro-processueel vlak,⁶⁵ met een morele plicht tot loyaliteit die, als burgerplicht onderdeel is van een gemeenschapsgerichte Justitie in wederkerigheid, waarbij rechten noodgedwongen ook met plichten gepaard gaan⁶⁶.

2.3.2. Binnen de strafrechtspleging wordt loyauteit vanuit een andere invalshoek benaderd. In tegenstelling tot het civiel procesrecht, waar het recht om een burgerlijk geschil aan de rechter voor te leggen een aan eenieder voorbehouden Grondwettelijk en internationaal gewaarborgd recht is, wordt de mogelijkheid om een strafrechtelijk geschil op te lossen in (quasi) exclusiviteit toevertrouwd aan de rechterlijke macht als deel van de soevereine natie⁶⁷. De concrete regels van de strafprocedure vormen daarbij de uitdrukking van het evenwicht tussen enerzijds het individueel recht van de

⁵⁸ J. LAENENS, K. BROECKX en D. SCHEERS, *Handboek gerechtelijk recht*, Intersentia, 2020, 137.

⁵⁹ L. LAMINE, B. SCHOENAERTS en C. VAES, *Het tergend en roekeloos geding*, Intersentia, 2003, p. 21.

⁶⁰ K. WAGNER, *Sancties in het burgerlijk procesrecht*, Maklu, 2007, 67.

⁶¹ J.-P. BUYLE, *Les devoirs de loyauté et de probité de l'avocat à l'égard de la partie adverse*, JLMB, 2005/7, 310.

⁶² B. ALLEMEERSCH, *Valsheid en andere leugens in burgerlijk proces en bewijs*, TPR, 2004, 34 en 37.

⁶³ J. LAENENS, K. BROECKX en D. SCHEERS, *Handboek gerechtelijk recht*, Intersentia, 2020, 137-138.

⁶⁴ B. ALLEMEERSCH, *Taakverdeling in het burgerlijk proces*, Intersentia, 2007, 585, 596 en 621.

⁶⁵ B. DECONINCK, "Actuele tendensen inzake proceseconomie: Loyaal procederen in het civiele geding vanuit proceseconomisch perspectief", in B. TILLEMANN en A. VERBEKE (eds.), *Actualia vermogensrecht, Liber amicorum als hulde aan Prof. Dr. Georges Macours*, Brugge, Die Keure, 2005, 730.

⁶⁶ J. du JARDIN, "Het recht van verdediging in de rechtspraak van het Hof van Cassatie (1990-2003)", rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2003 [Mercuriales/NL/2003.pdf](https://www.mercuriales.nl/2003.pdf).

⁶⁷ P. DUINSLAEGER en K. DE SCHEPPER, "Wie is er bang van de strafrechter, reflecties over het gerechtvaardigd vertrouwen", in F. DERUYCK en M. ROZIE (ed) *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Die Keure, 2011, p. 237.

verdachte op bescherming van zijn grondrechten en anderzijds een maatschappelijke finaliteit, met de idee van “materiële waarheidsvinding” als fundamentele grondslag en doelstelling⁶⁸.

Die bijzondere invalshoek brengt vooreerst mee dat een loyale houding binnen de strafprocedure enkel wordt geëist van de overheid en van de vervolgende partij, maar niet van de verdachte. Een verplichting tot loyaliteit in hoofde van de verdachte wordt immers onverenigbaar geacht met een aantal fundamentele waarborgen die hij geniet in de strafprocedure, zoals het recht van verdediging,⁶⁹ het recht op wapengelijkheid,⁷⁰ het vermoeden van onschuld,⁷¹ het zwijgrecht⁷² en het non-incriminatiebeginsel. Burgers mogen met andere woorden alles zolang de wet hen dat niet verbiedt en kunnen zich dus in hun handelen, en in het verdedigen van dit handelen, bedienen van redeneringen waarbij de rand van de wet of het recht wordt opgezocht. Ook de beklaagde die binnen het strafproces vrijheid van verdediging geniet, kan in de regel niet worden gesanctioneerd voor de manier waarop hij zijn verdediging voert⁷³. Maar uiteraard geldt hierbij een belangrijke kanttekening. Het feit dat de beklaagde enkel een particulier belang nastreeft en ervoor kan opteren te zwijgen, niet mee te werken of nadelige informatie achter te houden,⁷⁴ kan uiteraard geen vrijgeleide zijn voor misbruik. Wanneer de beklaagde ter terechtzitting het beginsel van een loyaal debat op tegenspraak miskent, en een houding aanneemt die er enkel op gericht is het proces nodeloos te rekken, kan hij hiervoor worden gesanctioneerd⁷⁵.

⁶⁸ B. DE SMET, *Stromingen in het stelsel van nietigheden. Nieuwe criteria voor de uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs*, T.Strafr. 2005, 248.

⁶⁹ J. du JARDIN, “Het recht van verdediging in de rechtspraak van het Hof van Cassatie (1990-2003)”, rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2003. [Mercuriales/NL/2003.pdf](#).

⁷⁰ P. DUINSLAEGER, “Het recht op wapengelijkheid”, Rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2015. [Mercuriales/NL/2015.pdf](#).

⁷¹ D. THUIS, “Het vermoeden van onschuld”, rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2017. [Mercuriales/NL/2017.pdf](#).

⁷² Cass. 1 september 2021, AR P.21.1078.F [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210901.2F.3](#), met concl. van advocaat-generaal D. VANDERMEERSCH, op datum in *Pas.*, T. Strafr. 2022, 75 en noot P. HOET; Voor politieambtenaren is respect voor het zwijgrecht deontologisch verankerd zie L. MERGAERTS, D. VAN DAELE en G. VERVAEKE, “Het recht op bijstand door een advocaat bij het verhoor als compensatie voor de kwetsbare positie van verdachten: een dwarsdoorsnede van de Europese en Belgische rechtspraak”, *Politie en Recht*, 2018, 165.

⁷³ P. Taelman en B. Deconinck, “Qui pro quo omtrent de nietigheden en de strafsancities”, in P. Taelman en P. Van Orshoven, *De wet van 26 april 2007 tot wijziging van het gerechtelijk wetboek met het oog op het bestrijden van de gerechtelijke achterstand doorgelicht*, Brugge, Die Keure, 2008, 152; R. Verstraeten en J. Huysmans, “Ruimte voor een theorie van rechtsmisbruik in het strafprocesrecht?” in F. Deruyck(ed) *Amicus curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, p. 520; Zie ook Cass. 29 januari 2008, AR P.07.1551.N [ECLI:BE:CASS:2008:ARR.20080129.4](#), AC 2008, nr. 70, NC 2008, 141.

⁷⁴ Zo kan een beklaagde een beroep doen op een technisch raadsman om het verslag van de gerechtsdeskundige te betwisten, zonder dat hij daarvan de overige partijen moet in kennis stellen. Wanneer deze technisch raadsman niet het door de beklaagde verhoorde standpunt inneemt, kan de beklaagde dat standpunt geheim houden; zie D. De Wolf, “De onderzoeksbevoegdheden van de rechter in de correctionele procedure: noodzakelijke instrumenten voor de waarheidsvinding”, NC 2010, 98. Zie Cass 19 december 2012, AR P.12.1310.F [ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20121219.1](#), AC 2012, nr. 701: *Hoewel de procureur des Konings partij is in het strafproces, is hij dat niet op dezelfde wijze als de in verdenking gestelde of de burgerlijke partij, die de gegevens die in strijd zijn met de belangen die zij verdedigen, niet bij het debat moeten voegen*.

⁷⁵ Cass. 8 juni 2011, AR P.11.0181.F [ECLI:BE:CASS:2011:ARR.20110608.1](#), AC 2011, nr. 388: het weren uit het debat van een laattijdig ingediende conclusie is naar recht verantwoord wanneer die houding het beginsel van een loyaal debat op tegenspraak miskent en op de intentie wijst het proces nodeloos te rekken; Zie ook Cass. 27 oktober 2021, AR P.21.0220.F

Die bijzondere invalshoek brengt daarnaast ook mee dat andere standaarden gelden ten aanzien van zij die in dienst zijn van de overheid, omdat hun loyauteit in de strafprocedure zo niet nog belangrijker is dan in private civiele geschillen en een gebrek aan loyaliteit binnen de strafrechtspleging des te meer het vertrouwen in Justitie kan schaden⁷⁶.

In het kader van de bewijsgaring legde de wetgever, als wettelijke correctie op de vroegere permissieve regel dat “alles wat niet verboden is, is toegelaten”,⁷⁷ een uitdrukkelijke plicht tot loyauteit op aan de Procureur des Konings⁷⁸ en de onderzoeksrechter⁷⁹. Als leidende onderzoeksmagistraten dienen zij niet enkel toe te zien op de wettigheid van de bewijsmiddelen, maar ook op de loyauteit waarmee die worden verzameld. Ze zijn dus verplicht er op toe te zien dat bewijsmiddelen worden verzameld “in overeenstemming met de principes van het recht”,⁸⁰ en ze moeten zich binnen het formeel kader van het uitoefenen van hun bevoegdheden, ook aan bepaalde normatieve standaarden houden⁸¹. Die plicht tot loyauteit vormt een uitdrukking van de idee die ten grondslag ligt aan (rechts)misbruik⁸². De strafrechter kan bijgevolg, zelfs wanneer een bepaalde opsporingstechniek niet bij wet is verboden, het bewijs dat ermee werd bekomen uitsluiten, wanneer hij vaststelt dat in de concrete omstandigheden het beginsel van loyauteit is miskend. Benevens dit criterium van de betrouwbaarheid van het bewijs, dat nauw verbonden is met de idee van waarheidsvinding en een autonoom criterium is voor de uitsluiting van onrechtmatig bewijs,⁸³ houdt een loyale houding in het strafprocesrecht ook het eerbiedigen in van fundamentele waarborgen die de verdachte geniet in de strafprocedure en die componenten zijn van het recht op een eerlijk proces, zoals bepaald door artikel 6 EVRM.

Met dit normatief kader geeft de wetgever evenwel geen eenduidige definitie van wat “loyauteit in het strafproces” concreet inhoudt. Dit concept kreeg juridisch vorm en inhoud aan de hand van een

[ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20211027.2F.4](#) en Cass. 6 juni 2023, AR P.23.0550.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230606.2N.15](#) RW 2023-24, 1219.

⁷⁶ R. VERSTRAETEN en J. HUYSMANS, “Ruimte voor een theorie van rechtsmisbruik in het strafprocesrecht?” in F. DERUYCK(ed) *Amicus curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, p. 511.

⁷⁷ Over de regel “alles wat niet uitdrukkelijk is verboden, is toegestaan”, ook ‘permissieve regel’ genoemd, zie G. BORDOUX, E. DE RAEDT, M. DE MESMAEKER, A. LINERS en H. BERKMOES, *De wet op het politieambt. Handboek van de politiefunctie*, Politeia, 2009, 228; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Maklu, 2009, 879-880; F. GOOSSENS, “Gevraagd: duidelijkheid voor de politie. Vijf samenhangende stellingen over de legaliteit van politieel optreden en het bewaren ervan vanuit de Antigoonrechtspraak”, in F. DERUYCK, M. DE SWAEF en J. ROZIE (eds) *De wet voorbij. Liber amicorum Luc Huybrechts*, Intersentia, 2010, 168-169.

⁷⁸ Artikel 28bis, § 3, laatste lid Sv.

⁷⁹ Artikel 56, § 1 Sv.

⁸⁰ Wetsontwerp van 19 december 1996 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *Parl. St. Kamer*, zitting 1996-97, 857/1, p. 40, www.dekamer.be

⁸¹ R. VERSTRAETEN en J. HUYSMANS, “Ruimte voor een theorie van rechtsmisbruik in het strafprocesrecht?”, in F. DERUYCK(ed) *Amicus curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, p. 510.

⁸² Het feit dat in het strafprocesrecht, in tegenstelling tot het civiel procesrecht, geen uitgewerkte theorie van rechtsmisbruik of misbruik van processuele rechten voorligt, impliceert dus niet dat de idee van het verbod van dergelijk “misbruik” afwezig is, integendeel. Zie R. VERSTRAETEN en J. HUYSMANS, “Ruimte voor een theorie van rechtsmisbruik in het strafprocesrecht?”, in F. DERUYCK (ed) *Amicus curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, p. 524-525.

⁸³ R. VERSTRAETEN en J. HUYSMANS, “Ruimte voor een theorie van rechtsmisbruik in het strafprocesrecht?”, in F. DERUYCK(ed) *Amicus curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, p. 516.

rijke en gevarieerde rechtspraak,⁸⁴ met tal van rechtsregels en een steeds verdere verfijning van de voormelde fundamentele waarborgen, en aan de hand van kritische inzichten in de rechtsleer.

Het is niet de ambitie van deze tekst om hiervan een allesomvattend overzicht te geven. Maar de uiteenzetting die volgt⁸⁵ illustreert wel dat *loyauteit* er in de feiten op neerkomt dat allen die binnen het strafonderzoek enige verantwoordelijkheid dragen, te allen tijde geacht worden “het goede voorbeeld” te geven. Dit houdt - *in negatieve zin*- in, dat zowel de procureur des Konings die het opsporingsonderzoek leidt, de onderzoeksrechter die het gerechtelijk onderzoek leidt, de politieambtenaren die voorafgaand aan die onderzoeken een autonoom politieonderzoek voeren,⁸⁶ de politieagenten die gerechtelijke opdrachten vervullen,⁸⁷ als de gerechtsdeskundigen die worden aangesteld, zich dienen te onthouden van handelingen die in strijd zijn met de menselijke waardigheid⁸⁸ of met de loyaliteit en de waardigheid van het gerecht.⁸⁹ Dit houdt echter evenzeer -*in positieve zin*- in dat zij allen in de uitoefening van de hen toevertrouwde bevoegdheden voortdurend een drievoudig respect moeten vertonen, meer bepaald respect ten aanzien van de verdachte als persoon, respect ten aanzien van de rechten van de verdediging⁹⁰ als noodzakelijke component van

⁸⁴ Hoewel dit geen algemeen rechtsbeginsel is volgens Uw Hof zie Cass. 5 maart 2002, AR P.00.1204.N

[ECLI:BE:CASS:2002:ARR.20020305.4](#), AC 2002, nr. 156.

⁸⁵ Met dank aan de waardevolle bijdrage van de advocaten-generaal D. VANDERMEERSCH en B. DE SMET.

⁸⁶ Over het autonoom politieonderzoek zie Cass. 6 september 2022, AR P.22.0440.N

[ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20220906.2N.12](#) met concl. van advocaat-generaal B. DE SMET; Cass. 27 september 2016, AR P.15.0852.N [ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160927.3](#), AC 2016, nr. 526; Cass. 16 juni 2015, AR P.15.0599.N

[ECLI:BE:CASS:2015:ARR.20150616.9](#), AC 2015, nr. 408 en Cass. 6 juli 1999, AR P.99.0833.N

[ECLI:BE:CASS:1999:ARR.19990706.2](#), AC 1999, nr. 412; Cass. 25 april 1989, AR 3264, AC 1988-89, nr. 485; F. GOOSSENS, *Politiebevoegdheden en mensenrechten*, Kluwer, 2006, 84-86; R. VERSTRAETEN, *Handboek strafvordering*, Maklu, 2012, 288; C. VAN DEN WYNGAERT, S. VANDROMME en Ph. TRAEST, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina, 2019, 964-965. Het Koninklijk besluit van 10 mei 2006 houdende vaststelling van de deontologische code van de politiediensten aanziet loyaliteit als één van de kernwaarden van de functie. Het houdt in dat men loyaal is tegenover de democratische instellingen, dat men integer en onpartijdig is, dat men blijk geeft van een dienstverlenende ingesteldheid (art. 3), dat elke gedraging die het vertrouwen van de bevolking in de politie kan aantasten wordt vermeden (art. 28). Artikel 29 licht Loyaliteit toe als het handelen en het zich gedragen overeenkomstig de wettelijke en reglementaire bepalingen, de strategie en de richtlijnen van de overheid. Daarbij laten agenten zich leiden door overwegingen van wettelijkheid, billijkheid, opportuniteit en doeltreffendheid.

⁸⁷ Cass. 5 november 2014, AR P.14.1170.F [ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20141105.4](#), AC 2014, nr. 668: “Het recht op een eerlijke behandeling van de zaak houdt de eerbiediging in van het loyaliteitsbeginsel door de politiediensten.”

⁸⁸ P. LURQUIN, *Traité de l'expertise*, Bruylant, 1987, 43; Ph. TRAEST en P. VAN CAENEGEM, “Het deskundigenonderzoek in strafzaken”, in *Gerechtelijk deskundigenonderzoek. De rol van de accountant en de belastingconsulent*, Die Keure, 2003, 407; R. VERSTRAETEN, *Handboek strafvordering*, Maklu, 2012, 533-534. Zie ook P. BOUZAT, “La loyauté dans la recherche des preuves”, in *Problèmes contemporains de procédure pénale, Recueil d'études en hommage à M. Louis Huguéney*, Paris, Sirey, 1964, 172, die loyaliteit omschrijft als: “une manière d’être de la recherche des preuves, conforme au respect des droits de l’individu et à la dignité de la Justice”.

⁸⁹ S. BERNEMAN, “Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoon-arrest van 14 oktober 2003”, *T. Strafr.* 2004, 26.

⁹⁰ Loyaliteit houdt ook eerbied in voor alle fundamentele rechten van de verdachte, binnen de grenzen van de wet, zoals het recht op privacy (art. 8 EVRM en art. 22bis GW) en het gelijkheidsbeginsel (art. 14 EVRM en art. 10 en 11 Gw.). Wanneer bij de bewijsgaring het recht op privacy in het gedrang komt van de verdachte of een derde, moet er voor deze onderzoeksdaad een concrete wettelijke basis voorhanden zijn. Bovendien moet de inbreuk op de privacy nodig zijn in een democratische samenleving en steunen op een wettig doel (art. 8.2 EVRM). Verder gelden het zwijgrecht (zie P. PONSAERS, J. MULKERS en R. STOOP, *De ondervraging. Analyse van een politietechniek*, Maklu, 2001, 69-70; C. VAN DEN WYNGAERT, Ph. TRAEST en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina, 2022, 951), het vermoeden van onschuld

elke rechtshandeling,⁹¹ en respect ten aanzien van de wet, hetgeen trouwens voortvloeit uit de afgelegde eed⁹².

2.3.3. Het respect voor de verdachte als persoon houdt in dat:

Onderzoeken moeten gebeuren op een objectieve, open manier. Indien geen sprake is van een onbevangen onderzoek, is de waarheidsvinding gefrustreerd door slechts bevestiging te zoeken van de hypothese dat de verdachte schuldig is⁹³. Dergelijke ‘tunnelvisie’ draagt niet enkel het risico in zich van een gerechtelijke dwaling, maar ook van het onterecht neerhalen van iemands reputatie. Willekeur⁹⁴ en handelingen of houdingen die het vermoeden van onpartijdigheid kunnen aantasten,⁹⁵ moeten worden vermeden.

Zowel politieambtenaren als magistraten moeten er zich ook van bewust zijn dat er, louter door de (zelfs tijdelijke) vrijheidsberoving, in hoofde van de verdachte een kwetsbare positie ontstaat⁹⁶. Die kwetsbaarheid is een cruciaal, maar ook een interactief en dynamisch gegeven waarvoor gedurende het gehele strafproces aandacht moet bestaan⁹⁷. De isolatie van de vertrouwde omgeving, het gebrek aan nachtrust of het gebrek aan voor de verdachte noodzakelijke middelen, zoals medicatie, alcohol of drugs, kunnen een verhoogd stressgevoel, een gebrekkig cognitief functioneren, een vermindering

en het recht op tegenspraak (zie J. de CODT, “Preuve pénale et nullités”, *RDPC* 2009, 638: “Le principe de loyauté... On veut dire que la preuve doit être obtenue dans le respect du droit, en travaillant avec franchise, probité et fair play »; Ph. TRAEST en J. MEESE, “België”, in *Heimelijke opsporing in de Europese Unie*, Intersentia, 2000, 28-29; I. ONSA, *De bestrijding van georganiseerde misdaad*, Intersentia, 2003, 226; B. DE SMET, *Nietigheden in het strafproces*, Intersentia, 2011, 15-17).

⁹¹ Cass. 2 mai 1961, *Pas.* 1961, 926, “Attendu que le délai prévu par l'article 1er de la loi du 23 juillet 1953, en tant que cette disposition remplace le deuxième alinéa de l'article 10 de la loi du 6 septembre 1895, ne saurait valoir à l'encontre du principe général que constitue le droit de défense, inséparable de tout acte de juridiction”, zie hierover M. FRANCHIMONT, “Les droits de la défense et leur contexte procédural, le discours et la réalité”, in *Les droits de la défense en matière pénale*, Ed. Jeune Barreau de Liège, 1985, 25.

⁹² Zie hoger punt 1.2.

⁹³ D. LEESTMANS, “De advocaat op zichzelf is niet interessant”, *de Juristenkrant*, 29 januari 202, p. 6.

⁹⁴ Artikel 22 Koninklijk besluit van 10 mei 2006 houdende vaststelling van de deontologische code van de politiediensten; Zo werd geoordeeld dat de vriendschappelijke relatie, die een verbalisant onderhield met één van de beklaagden in een zaak van financiële fraude, wat hem ertoe bracht wel processen-verbaal op te stellen, maar niet de opdrachten van de onderzoeksrechter uit te voeren die voor die bevriende beklaagde nadelig waren, blijk gaf van vooringenomenheid die zo manifest was dat het proces daardoor in zijn geheel werd aangetast en aan de beklaagden ontslag van rechtsvervolgning werd verleend Gent 30 september 2008, *RABG* 2009, 28, noot F. VAN VOLSEM, “Over hoe (de schijn van) partijdigheid in hoofde van een politiemann of -vrouw tot een onontvankelijke strafvordering kan leiden”; zie ook Cass. 11 juni 2013, *RW* 2013-14, 1177. Zie ook Cass. 12 juni 2019 AR P.18.1001.F, [ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20190612.1](#), AC 2019, nr. 363 met betrekking tot een zaak waarin bepaalde onderzoeksdaten waren gesteld door een bij het parket gedetacheerd fiscaal ambtenaar die gehuwd was met een belastingcontroleur die de feiten had aangegeven bij het parket. Het hof van Beroep te Antwerpen verklaarde de strafvordering niet ontvankelijk nu het onderzoek niet à décharge werd gevoerd en het de facto de fiscus was die het onderzoek had geleid in plaats van de onderzoeksrechter. Het Hof van Cassatie verbrak echter deze beslissing op de grond dat een gebrek aan onpartijdigheid van onderzoekers weliswaar het eerlijk karakter van het gehele proces kan aantasten, maar dat de vrees voor een partijdige bewijsgaring *objectief* gerechtvaardigd moet zijn.

⁹⁵ Artikel 127 Wet 7 december 1998 tot organisatie van een geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee niveaus, *BS* 5 januari 1999 en artikel 2 KB 10 mei 2006, *BS* 30 mei 2006.

⁹⁶ Cass. 5 mei 2020, AR P.18.0978.N [ECLI:BE:CASS:2020:ARR.20200505.2N.6](#), AC 202, nr. 266.

⁹⁷ L. MERGAERTS, D.VAN DAELE en G.VERVAEKE, “De beoordeling van de kwetsbaarheid van verdachten in strafprocedures: op zoek naar een conceptueel model”, *Strafblad.15.*, 2017, 520-527.

van heldere besluitvorming en een grotere vatbaarheid voor suggestie teweegbrengen. Dit kan invloed hebben op de mate waarin de verdachte, los van zijn leeftijd of mentale capaciteiten,⁹⁸ beroep doet op zijn procedurele rechten, zoals het zwijgrecht of het recht om voorafgaand aan het verhoor te overleggen met zijn raadsman⁹⁹. Aandacht voor die kwetsbaarheid geldt dus niet enkel voor de politieambtenaren tijdens het verhoor, maar ook voor de interactie van de verdachte met zijn advocaat en voor de houding van de onderzoeksmagistraten.

Een loyale houding met respect voor de verdachte als persoon uit zich in die zin als volgt:

- Bewijs, zowel à charge als à décharge, moet worden verzameld onafhankelijk van de wil van de verdachte.

Het is uiteraard toegelaten de verdachte te verzoeken vrijwillig bewijs aan te leveren maar de verdachte kan in beginsel niet worden verplicht mee te werken aan zijn eigen veroordeling of aan de veroordeling van iemand anders. Hij heeft het recht zich in de bewijsvoering afzijdig te houden en te weigeren om in elke fase van het proces enige verklaring af te leggen¹⁰⁰. In bepaalde gevallen kan de verdachte wel worden verplicht bewijs tegen zichzelf te leveren, zoals het onder dwang afstaan van DNA-materiaal (art. 90^{undecies} Sv.) of het meedelen van de toegangscode tot zijn in beslag genomen informaticasysteem (zoals een smartphone), onder bedreiging van strafsancties (art. 88^{quater} Sv.)¹⁰¹.

- De ondervraging van de verdachte mag niet worden opgevat als dé onderzoeksdaad waarmee het onderzoek staat of valt, of als een middel om kost wat kost een bekentenis te bekomen in een dossier zonder veel bewijzen¹⁰².

Politieambtenaren worden niet verwacht te 'scoren' door zonder duidelijke aanwijzingen een persoon als 'verdachte' te bestempelen en vervolgens alleen maar bewijsmateriaal tegen deze persoon te zoeken.

⁹⁸ L. MERGAERTS, D. VAN DAELE en G. VERVAEKE, "Het recht op bijstand door een advocaat bij het verhoor als compensatie voor de kwetsbare positie van verdachten: een dwarsdoorsnede van de Europese en Belgische rechtspraak", *Politie en Recht*, 2018, 164.

⁹⁹ L. MERGAERTS, "De loutere vrijheidsberoving van een verdachte als grond voor kwetsbaarheid", noot onder Cass. 5 mei 2020, *Politie en Recht*, 2021, 110-111.

¹⁰⁰ Ph. QUARRE, "Le droit au silence", *JT* 1974, 525-530; J. MEESE, "The sound of silence. Het zwijgrecht en het nemo tenetur-beginsel in strafzaken. Een historisch en rechtsvergelijkend overzicht", in *Zwijgrecht versus spreekplicht*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 37-72; F. TULKENS en D. VANDERMEERSCH, "L'évolution des droits de la défense depuis un siècle", in *Cent ans de publication de droit pénal et de criminologie*, La Charte, 2007, 203; F. LUGENTZ, *La preuve en matière pénale. Sanction des irrégularités*, Anthemis, 2017, 68-78; M. COLETTE, "Legitieme horizontale strafvordering en het verhoor als dwangcommunicatie. Over het strafprocesrechtelijke vrijheidsbegrip en participatie in het licht van de Salduz-rechtspraak", *NC* 2019, 218-219, 2020; P. TERSAGO, *Verklaringen van verdachten in het strafproces*, Intersentia, 2020, 91-130.

¹⁰¹ Cass. 4 februari 2020, AR P.19.1086.N [ECLI:BE:CASS:2020:ARR.20200204.2N.6](#), AC 2020, nr. 102 met concl. advocaat-generaal B. DE SMET, *NC* 2020, 465. In dezelfde zin GwH 20 februari 2020, arrest 28/2020, [www.const-court.be](#), *NC* 2020, 438 noot S. ROYER en W. YPERMAN; Zie ook R. DEKEERSMAEKER, "To save but not too safe: hoogste Belgische rechters zien geen graten in het decryptiebevel voor de verdachte", *T. Strafr.* 2020, 163-182.

¹⁰² P. PONSAERS, J. MULKERS en R. STOOP, *De ondervraging. Analyse van een politietechniek*, Maklu, 2001, 141.

Ook de gerechtsdeskundige moet de loyauteit in de bewijsvoering in acht nemen¹⁰³. Het is hem niet toegelaten onder het mom van een therapeutisch of informeel gesprek te proberen het vertrouwen te winnen van de verdachte, om op die manier een bekentenis te verkrijgen en zo te scoren bij de magistraat die hem aanstelde terwijl hij eigenlijk ongeoorloofde druk legt op de verdachte¹⁰⁴. Van hem wordt alleen een wetenschappelijke analyse van aangeleverd bewijsmateriaal verwacht, waarbij hij te allen tijde neutraal is, eerlijk omgaat met bewijsgegevens en rekening houdt met alle hypothesen¹⁰⁵.

- Verdachten mogen niet gedegradeerd worden tot loutere informatiebron¹⁰⁶. Alle verzamelde bewijsaspecten à charge en à décharge moeten tijdens het verhoor aan bod kunnen komen, die informatie moet getoetst worden aan de versie van de verdachte en het verhoor moet toelaten zijn standpunt hierover te vernemen. De verdachte moet daarbij te gepasten tijde en zonder dat hierdoor het onderzoek wordt geschaad de mogelijkheid krijgen het reeds verzameld bewijsmateriaal tegen te spreken of omstandigheden in zijn voordeel aan te halen.
- Evenmin zijn voor het ontdekken van de waarheid alle middelen toegelaten. Het is voor magistraten en politieambtenaren verboden ongeoorloofde druk, dwang, geweld, bedreigingen¹⁰⁷ mishandeling of immorele handelingen te gebruiken, hetzij om bekentenissen af te dwingen, of om getuigenissen tegen anderen te bekomen¹⁰⁸. Het bewijs dat werd verkregen door onmenselijke of vernederende behandeling moet worden uitgesloten¹⁰⁹. Langdurige en uitputtende ondervragingen zijn verboden,¹¹⁰ net zoals narco-analyse waarbij verdovende middelen worden toegediend om de verklaringsvrijheid van de verdachte uit te schakelen,¹¹¹ of braakmiddelen worden toegediend aan iemand die in zijn lichaam door de

¹⁰³ P. LURQUIN, *Traité de l'expertise*, Bruylant, 1987, 43; B. RENARD, P. VAN RENTERGHEM en A. LERICHE, "Een bespreking van de Wet betreffende de identificatieprocedure in strafzaken", *Vigiles* 2000, 125; B. DE SMET, "De deontologische code voor gerechtsdeskundigen als aanvullend recht voor het deskundigenonderzoek in strafzaken", *T. Strafr.* 2021, 337-359.

¹⁰⁴ M. FRANCHIMONT, A. MASSET en A. JACOBS, *Manuel de procédure pénale*, Larcier, 2012, 549; K. HANOUILLE, "Het forensisch psychiatrisch deskundigenonderzoek en het zwijgrecht", *RABG* 2018, 37-42.

¹⁰⁵ K. DE Wael, "Het forensisch onderzoek: van wetenschappelijke onzekerheid naar juridische zekerheid. Een voorbeeld uit het vezelonderzoek", *T. Strafr.* 2012, 134; O. MICHIELS en G. FALQUE, "Expertise en matière pénale", in *Postal Mémoires. Lexique du droit pénal et des lois spéciales*, Kluwer, 2020, 2.

¹⁰⁶ J. HUYSMANS, "Juridisch statuut verbod gebruik van een voorlopige hechtenis met het oog op bestrafing of uitoefening van dwang", *Politie en Recht*, 2022, p. 121.

¹⁰⁷ G. BRIERE DE L'ISLE en P. COGNIAERT, *Procédure pénale*, Tôme II, Parijs, A. COLLIN, 1972, 165; Ph. TRAEST, *Het bewijs in strafzaken*, Mys&Breesch, 1992, 300; P. PONSAERS, J. MULKERS en R. STOOP, *De ondervraging. Analyse van een politietechniek*, Maklu, 2001, 70-71.

¹⁰⁸ EHRM 13 januari 2009, Nikolaishvili t. Georgië, nr. 37048/04 ro 58.

¹⁰⁹ E. MAES, "Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrechtsrecht", *NC* 2020, 495.

¹¹⁰ Brussel 18 november 1991, *J.T.* 1992, 79; Corr. Namen 30 juni 1994, *J.L.M.B.* 1994, 1143; A. LEY en S. VERSELE, "L'aveu", *RDPC* 1951, 746-754; J. HOFFLER, *Traité de l'instruction préparatoire en matière pénale*, Kortrijk, UGA, 1956, 201-206; B. DE SMET, "La valeur de l'aveu en matière pénale", *RDPC* 1994, 631-664.

¹¹¹ J. HOFFLER, *Traité de l'instruction préparatoire en matière pénale*, Kortrijk, UGA, 1956, 201; A. MASSET, "Les limites de certains modes de preuve", in *Les droits de la défense en matière pénale*, Ed. Jeune Barreau de Liège, 1985, 193; Ph. TRAEST, *Het bewijs in strafzaken*, Mys&Breesch, 1992, 300; C. VAN DEN WYNGAERT en H.D. BOSLY, "Le droit belge" in *La preuve pénale comparée*, *Rev. Int. Dr. Pén.* 1992, 113; Assisen Limburg 22 november 1955, *RW* 1955-56, 579, *JT*, 1955, 732-733, noot T. COLLIGNON, besproken door F. HUTSEBAUT, "Het onrechtmatig verkregen bewijs en zijn gevolgen",

wet verboden producten meedraagt¹¹². Evenmin mag door een geneesheer-deskundige dwang worden gebruikt om van de verdachte een bloedstaal of DNA-materiaal af te nemen¹¹³.

- Ook de voorlopige hechtenis mag niet worden misbruikt met het oog op bestraffing of enige andere vorm van dwang¹¹⁴.

Zo is het in voorlopige hechtenis nemen van een persoon met de bedoeling hem ertoe aan te zetten medewerking te verlenen aan het onderzoek, verboden wegens de strijdigheid met het non-incriminatierecht¹¹⁵. Ongeoorloofde druk is eveneens voorhanden wanneer de politie aan een verdachte meedeelt dat er bij een bekentenis geen voorlopige hechtenis volgt gezien het enkel aan de procureur des Konings of de onderzoeksrechter toekomt om te beslissen over een aanhouding¹¹⁶.

- Net zomin als valse beloftes is het verstrekken van mis- of desinformatie om bekentenissen of informatie te bekomen, toegelaten¹¹⁷.

Er wordt ongeoorloofde druk uitgeoefend op een verdachte aan wie valselijk wordt meegedeeld dat een medeverdachte een bekentenis heeft afgelegd,¹¹⁸ in de hoop dat de verdachte daardoor tot bekentenissen overgaat.

- Correcte informatie is ook essentieel indien de vrijwillige medewerking van de verdachte aan het onderzoek wordt gevraagd, zoals het geval is voor de huiszoeking met toestemming of de afname van een DNA-referentiestaal¹¹⁹. Niet enkel over de voorwaarden en het doel van deze dwangmaatregelen moet correcte informatie worden gegeven, maar bovendien moet dit gebeuren in begrijpelijke taal zodat de persoon in kwestie weloverwogen een beslissing kan nemen en de door hem gegeven toestemming effectief vrijwillig is¹²⁰. Die begrijpelijke taal,

in *Strafrecht voor rechtspractici*, Acco, 1991, 77 en Ph. TRAEST, *Het bewijs in strafzaken*, Mys&Breesch, 1992, 300. Zie ook A. MORBEE, *Mijnheer de onderzoeksrechter. Herinneringen aan Alain Bloch*, Die Keure, 2021, 76.

¹¹² Zoals bolletjes cocaïne. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelde dat deze laatste techniek een inbreuk vormt op het verbod van onmenselijke en vernederende behandelingen (art. 3 EVRM) EHRM 11 juli 2006, Jalloh/Duitsland, www.echr.coe.int Zie L. KENNES, *Manuel de la preuve en matière pénale*, Kluwer, 2009, 369-370.

¹¹³ F. HUTSEBAUT, "Het onrechtmatig verkregen bewijs en zijn gevolgen", in *Strafrecht voor rechtspractici*, Acco, 1991, 82; Afname van een DNA-referentiestaal onder dwang kan alleen door een officier van gerechtelijke politie met de graad van hulpofficier van de procureur des Konings, op bevel van de onderzoeksrechter, met uitsluiting van een bloedstaal (art. 90undecies, § 2 Sv.)

¹¹⁴ Artikel 16, § 1 Wet Voorlopige Hechtenis "Deze maatregel mag niet worden getroffen met het oog op onmiddellijke bestraffing, noch met het oog op de uitoefening van enige andere vorm van dwang".

¹¹⁵ F. PIEDBOEUF, "L'avocat, fantôme...", in *Les droits de la défense en matière pénale*, Ed. Jeune Barreau de Liège, 1985, 68.

¹¹⁶ Zie artikelen 1 en 2 Wet Voorlopige Hechtenis.

¹¹⁷ Cass. 13 mei 1986, AR nr. 9136, AC 1985-86, nr. 558, *RDP* 1986, 905 met concl. toenmalig advocaat-generaal J. du JARDIN.

¹¹⁸ F. HELIE, *Traité de l'instruction criminelle*, Tôme III, Bruylant, 1865, 408; J. PRADEL, *L'instruction préparatoire*, Parijs, Cujas, 1990, 432.

¹¹⁹ Artikel 44quinquies Sv.

¹²⁰ B. DE SMET, *Nietigheden in het strafproces*, Intersentia, 2011, 16; zie ook Cass. 31 januari 2001, AR P.00.1540.F [ECLI:BE:CASS:2001:ARR.20010131.9](http://www.echr.coe.int), AC 2001, nr. 61 met concl. van advocaat-generaal R. LOOP, op datum in *Pas.*, waarin het Hof in een zaak van vergelijkende DNA-analyse aannam dat "de beklaagde duidelijk, vrijwillig en op voldoende voorgelichte wijze moet kunnen instemmen met een afname op het lichaam die als bewijs tegen hem kan worden aangewend; dat die voorwaarde uitsluit dat die toestemming door list of door enig andere oneerlijke handelwijze kan worden verkregen; Voor de afname van DNA-materiaal met toestemming van de betrokkene is evenwel vereist dat de

ook bij andere onderzoeksdaden, betreft niet enkel de bijstand van een tolk ingeval van anderstaligen, maar ook de inspanning om bij niet anderstaligen, de taal die de verdachte spreekt te verstaan en zich daar in de mate van het mogelijke op af te stemmen.

- Niet enkel de informatie die aan de verdachte wordt verstrekt moet correct zijn,¹²¹ maar er moet ook correct worden omgegaan met het verwerken van de informatie die door de verdachte wordt aangebracht. In die zin vereisen de kwaliteit en de getrouwheid van de registratie en de weergave van verhoren, ondervragingen en confrontaties voortdurende zorg en aandacht. Bovendien moet er een oprechte inzet zijn om te begrijpen wat de andere bedoelt.

Maar dit alles neemt niet weg dat het niet altijd eenvoudig is een grens te trekken tussen wat geoorloofd is en wat niet, tussen ongeoorloofde druk op de verdachte en ondervragingstechnieken die erop gericht zijn om zwakheden of tegenstrijdigheden in het verhoor te ontdekken, waardoor de verdachte geneigd is een bekentenis af te leggen¹²². Het verhoor van de verdachte heeft immers ook tot doel de waarheid te ontdekken en er aan de hand van gerichte vragen van de verdachte toe te komen dat hij verklaringen aflegt die hij in andere omstandigheden niet spontaan zou afleggen¹²³. Gezien de Salduz-wetten¹²⁴ op zich geen waterdichte garanties bieden tegen ongeoorloofde ondervragingsmethodes van de politie, is het van belang dat het hanteren van die technieken en de vraagstelling, dit uit de tent lokken van de verdachte loyaal verloopt, zodat er geen kans bestaat dat een onschuldige verdachte onder druk of misleiding zou bekennen en het onderzoek à décharge vervolgens stilvalt.¹²⁵ Indien de gebruikte ondervragingstechnieken erop gericht zijn de waarheid te

betrokkene kennis heeft van onder andere de 'omstandigheden van de zaak', van de aanwijzingen van schuld, van de opname van zijn DNA-profiel in de NICC-databank Criminalistiek, van de eenmalige vergelijking van zijn DNA-profiel in nationale en buitenlandse DNA-gegevensbanken en na het opslaan van het DNA-profiel (wegens een overeenstemming (match) met een ander DNA-profiel) van de systematische vergelijking met deze DNA-gegevensbanken (art. 44quinquies, § 1 Sv.) Voordien nam het Hof aan dat de verdachte die instemt met een bloedstaal niet vooraf moest worden ingelicht over de te verrichten onderzoeksdaad van een vergelijkend DNA-onderzoek (Cass. 25 februari 1997, AR P.97.0001.N [ECLI:BE:CASS:1997:ARR.19970225.11](#), AC 1997, nr. 110).

¹²¹ Cass. 13 mei 1986, AR nr. 9136, AC 1985-86, nr. 558, *RDPC* 1986, 905 met concl. van advocaat-geneaal J. du JARDIN.

¹²² P. PONSAERS, J. MULKERS en R. STOOP, *De ondervraging. Analyse van een politietechniek*, Maklu, 2001, 151p.

¹²³ A. SANDERS, "Rights, remedies and the Police and Criminal Evidence Act", *Criminal Law Review*, 1988, 808; J. de CODT, "Preuve pénale et nullités", *RDPC* 2009, 638: "Le principe de loyauté interdit par exemple à l'interrogateur de dire le faux pour obtenir le vrai, comme se prévaloir d'aveux qui n'existent pas pour inciter un des complices à parler. Il ne faut cependant pas verser dans l'angélisme. La police n'est pas du scoutisme".

¹²⁴ Wet van 13 augustus 2011 (*BS* 5 september 2011) en wet van 21 november 2016 (*BS* 24 november 2016).

¹²⁵ M. ZANDER, *A matter of justice. The legal system in ferment*, Oxford University Press, 1989, 205; Over dit verbod om bekentenissen af te dwingen bestaat er vooral rechtspraak van vóór de arresten *Salduz* en *Beuze* van het Europees Hof voor de rechten van de Mens over het recht op bijstand van een advocaat tijdens verhoren: EHRM 27 november 2008, *Salduz* t/Turkije, NC 2009, 98 noot L. VAN PUYENBROECK en G. VERMEULEN; EHRM 9 november 2018, *Beuze* t/België. Over de toepassing van het arrest *Beuze* zie o.a. Cass. 1 februari 2022, AR P.21.1190.N en P.21.1222.N, [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20220201.2N.8](#) met concl. van advocaat-generaal B. DE SMET; Cass. 1 februari 2022, AR P.21.1286.N [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20220201.2N.12](#); Cass. 16 maart 2022, AR P.21.1300.F [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20220316.2F.16](#) met conclusie advocaat-generaal D. VANDERMEERSCH, *RDPC* 2022, 1300. Thans heeft elke verdachte, aangehouden of niet, het recht op een vertrouwelijk overleg met zijn advocaat voorafgaand aan elk verhoor en bijstand van die advocaat tijdens elk verhoor (art. 47bis, § 2 Sv. en art. 2 Wet Voorlopige Hechtenis). De advocaat kan een verduidelijking vragen van de vragen die aan zijn cliënt worden gesteld en opmerkingen maken over het onderzoek en het verhoor, zonder het verloop van het

ontdekken zonder dat de waardigheid van het gerecht hierdoor in het gedrang komt, houden ze geen ongeoorloofde druk in op de verdachte¹²⁶.

Politieambtenaren moeten zich dus niet beperken tot het stellen van kritiekloze open vragen en het aannemen van een passieve houding die er enkel in bestaat de antwoorden van de verdachte letterlijk te noteren. Politieambtenaren mogen gerichte vragen stellen, de verdachte onderbreken en zijn antwoorden toetsen aan bewijsgegevens. Vaak gehanteerde ondervragingstechnieken zijn onder meer het verhoren door tegelijk een 'harde' en een 'zachte' politieagent,¹²⁷ de verhoren beginnen met de zwakste van een groep verdachten, het herhalen van elementen die de versie van de verdachte tegenspreken, de verdachte met veel respect behandelen om zijn ijdelheid te strelen, de indruk wekken dat het slachtoffer een fout heeft begaan of twijfel uiten over de oprechtheid van wat de verdachte aanbrengt¹²⁸.

Evenmin betekent het invoeren van het zwijgrecht door de verdachte, dat de politie een verhoor meteen moet stopzetten¹²⁹.

De eis van correcte informatieverstrekking staat er ten slotte niet aan in de weg dat de politie in concrete omstandigheden, wanneer er al voldoende overtuigend bewijs à charge is verzameld, wel mag meedelen aan de verdachte dat het niet verstandig is om te zwijgen. De rechtspraak laat immers toe dat het stilzwijgen van de verdachte, niettegenstaande hij kennis heeft van overtuigend belastend bewijs, als een vermoeden van schuld kan worden opgevat¹³⁰. Het lijkt mij verenigbaar met de vereiste van loyaliteit dat de politie, in de concrete omstandigheden, de verdachte daarvan op de hoogte

verhoor te hinderen. Deze tussenkomst moet nauwkeurig in het proces-verbaal van verhoor worden opgenomen (art. 47bis, § 6, 7c Sv.).

¹²⁶ M. FRANCHIMONT, A. JACOBS en A. MASSET, *Manuel de procédure pénale*, Luik, 1989, 307: "Il est certain que le juge d'instruction chargé de découvrir la vérité, s'il ne peut le faire par n'importe quel moyen, peut ruser avec l'inculpé de manière à le confondre ou à l'amener à avouer. Une limite s'impose: le respect de la dignité de la justice. C'est ainsi qu'en aucun cas on ne peut admettre le chantage à la libération, les promesses ou les menaces".

¹²⁷ Zie over deze 'Mutt and Jeff'-techniek M. Mc CONVILLE, A. SANDERS en R. LENG, *The case for the prosecution*, Londen, Routledge, 1991, 68-70.

¹²⁸ Over 105 verschillende ondervragingstechnieken zie P. PONSAERS, J. MULKERS en R. STOOP, *De ondervraging. Analyse van een politietechniek*, Maklu, 2001, 150p. In een werk van 1840 wordt in geval van arrestatie van meerdere verdachten aangeraden de onderlinge contacten tussen de verdachten zoveel mogelijk te beperken en als eerste de persoon te verhoren die vermoedelijk het snelst een bekentenis zal afleggen, zoals iemand die nog niet eerder in aanraking kwam met de justitie (F. DUVERGER, *Manuel des juges d'instruction*, Niort, Robin et Cie, 1840, II, 92). Andere technieken zijn commentaar geven op een onzekere houding van de verdachte en een timide verdachte op een zachte manier aan te pakken, om te vermijden dat hij uit angst niets meer zegt (F. DUVERGER, *o.c.*, 99 en 109, in dezelfde zin J. HODGSON en M. Mc CONVILLE, "Silence and the suspect", *New Law Journal* 1993, 659-660).

¹²⁹ Uw Hof nam aan dat het enkele feit dat een opsporingsambtenaar één of meerdere vragen stelt aan een verdachte die zich reeds op het zwijgrecht heeft beroepen, geen schending inhoudt van art. 6 EVRM en art. 47bis, §2 Sv.. Cass. 2 februari 2021, AR P.20.1067.N [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210202.2N.3](#); omgekeerd is de onderzoeksrechter niet verplicht concrete vragen te stellen over de feiten aan de verdachte die zich bij aanvang van het verhoor op zijn zwijgrecht beroept Cass. 3 mei 2022, AR P.22.0537.N, [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20220503.2N.14](#).

¹³⁰ Cass. 5 oktober 2010, AR P.10.0703.N [ECLI:BE:CASS:2010:ARR.20101005.2](#), AC 2010, nr. 576; RW 2011-12, 1338 noot P. DE HERT, *T. Strafr.* 2011, 66 noot B. MEGANCK; zie ook EHRM 8 februari 1996, Murray t/Verenigd Koninkrijk en EHRM 2 mei 2000, Condron t/Verenigd Koninkrijk, [www.echr.coe.int](#); C. VAN DEN WYNGAERT, S. VANDROMME en Ph. TRAEEST, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina, 2022, 760-761.

brengt¹³¹. In dezelfde zin is het geoorloofd dat aan de verdachte wordt meegedeeld dat zijn medewerking aan het onderzoek en het tonen van berouw een gunstige invloed kan hebben op de strafmaat¹³². Er is met andere woorden een duidelijk verschil tussen de mededeling van de politie dat medewerking een lichtere straf *kan* opleveren of dat medewerking een lichtere straf *zal* opleveren. Enkel in dit laatste geval is immers sprake van misleiding omdat het oordeel over de strafmaat niet toekomt aan de politie.

Tenslotte is het niet steeds duidelijk wat wel of niet een “verhoor” is en wanneer dit verhoor dan juist aanvangt.¹³³ Wat geenszins de bedoeling is, is dat de politie een ‘pré-verhoor’ organiseert, met gerichte vragen aan de verdachte, om hem voorafgaand aan het formele verhoor, dat dan gebeurt met bijstand van een advocaat, een bekentenis te ontlokken. Dit probleem dat in het Verenigd Koninkrijk bekend is onder de noemer ‘police car confessions’,¹³⁴ staat er echter niet aan in de weg dat wanneer de verdachte voorafgaand aan enig verhoor spontane verklaringen aflegt¹³⁵, de politie deze verklaringen uiteraard mag noteren¹³⁶ en deze verklaringen vervolgens als bewijs tegen de beklaagde kunnen worden ingebracht.

2.3.4. Loyauteit heeft ook te maken met respect voor de rechten van de verdediging. Dit respect komt weliswaar ook tot uiting in de houding ten aanzien van de verdachte als persoon, maar daarnaast is het van belang dat de rechten van verdediging in het algemeen, in het kader van het strafonderzoek en het strafproces, geëerbiedigd worden.

Zo moet worden gewaakt over de transparantie en de volledigheid in de samenstelling van het strafdossier. Elk nuttig gegeven,¹³⁷ van belang voor de beoordeling van de zaak moet aan het dossier

¹³¹ In die zin M. BOCKSTAELE, “Verhoren”, *Comm. Sr.*, Kluwer, 2019, 28.

¹³² M. BOCKSTAELE, “Verhoren”, *Comm. Sr.*, Kluwer, 2019, 27.

¹³³ Vb. Cass. 29 november 2011, AR P.11.0113.N [ECLI:BE:CASS:2011:ARR.20111129.2](#), AC 2011, nr. 651, p. 2521 met concl. van advocaat-generaal P. DUINSLAEGER; Cass. 14 maart 2017, AR P.14.1001.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170314.2](#), AC 2017, nr. 176, NC 2017, 554 noot M. COLETTE, “Het begrip ‘verhoor’ en het ‘zwijgen’”; Cass. 5 november 2019, AR P.19.0384.N [ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20191105.1](#), AC 2019, nr. 566, RW 2020-21, 778, NC 2021, 416 noot J. DE SMEDT “Vragen staat vrij, verhoren niet. Op weg naar een positieve definitie van het begrip ‘verhoor’ uit artikel 47bis Sv.”; Cass. 9 november 2021, AR P.21.1008.N [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20211109.2N.10](#); Cass. 26 maart 2024, AR P.23.1765.N [ECLI:BE:CASS:2024:ARR.20240326.2N.5](#); M. BOCKSTAELE, “Verhoren”, *Comm. Sr.*, Kluwer, 2019, 5-12.

¹³⁴ S. EDWARDS, “From scapegoats to sacrificial lambs: the Guildford Four affair”, *New Law Journal* 1989, 1449; Ch. BRANTS, “The Royal Commission on Criminal Justice. Meer van hetzelfde in de Engelse strafprocedure?”, *Delikt en Delikwent*, 1994, 34.

¹³⁵ Wat bijvoorbeeld het geval kan zijn wanneer de politie of de onderzoeksrechter bij een afstapping ter plaatse op spontane en informele wijze vragen stellen aan aanwezigen (waaronder er een verdachte kan zijn), om zo een eerste zicht te krijgen op wat zich heeft voorgedaan.

¹³⁶ Cass. 5 november 2019, AR P.19.0384.N [ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20191105.1](#), AC 2019, nr. 566, RW 2020-21, 778, NC 2021, 416 noot J. DE SMEDT “Vragen staat vrij, verhoren niet. Op weg naar een positieve definitie van het begrip ‘verhoor’ uit artikel 47bis Sv.”; Cass. 14 maart 2012, AR P.12.0404.F [ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20120314.1](#), AC 2012, nr. 169, NC 2013, 241; Cass. 2 februari 2021, AR P.20.1067.N [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210202.2N.3](#).

¹³⁷ Hierbij moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen bewijzen en inlichtingen. Die laatste kunnen leiden tot de ontdekking van een misdrijf of het bewijs van een misdrijf, maar hebben op zich geen bewijskracht zie J. de CODT, “Preuve pénale et nullités”, *RDPC* 2009, 638.

worden gevoegd. Dat in die zin alle kaarten op tafel moeten worden gelegd geldt voor iedereen die professioneel betrokken is in het strafonderzoek.

- Politieagenten zijn deontologisch verplicht om bij het verzamelen van informatie blijk te geven van objectiviteit, door alle informatie te voegen, dus zowel deze in het nadeel als in het voordeel van de verdachte¹³⁸.

Ook parketmagistraten mogen niet selectief of eenzijdig onderzoeken. Het openbaar ministerie dient immers (alleen) het belang van de samenleving¹³⁹. Het neemt een opdracht van openbare dienst waar, wat de verdediging van elk persoonlijk belang uitsluit en onderworpen is aan het loyaliteitsbeginsel¹⁴⁰. Dat algemeen belang vereist dat een veroordeling alleen maar dan is gerechtvaardigd als de schuld boven elke redelijke twijfel vaststaat¹⁴¹. Op de parketmagistraat rust met andere woorden de plicht een objectief onderzoek te voeren waarbinnen niet enkel gegevens à charge maar ook gegevens à décharge worden ingewonnen¹⁴².

Dit is niet strijdig met het gegeven dat het openbaar ministerie vervolgende partij is. Diens opdracht beperkt zich immers niet tot die van aanklager, wiens betrachting erin bestaat de beklaagde te doen veroordelen¹⁴³. Het openbaar ministerie heeft ook als opdracht de rechter bij te staan in de uitlegging van de wet en in de toepassing ervan op de hem voorgelegde zaken. Dit houdt in dat de rechter op onpartijdige wijze moet ingelicht worden over de oplossing die het proces volgens de wet moet kennen, zelfs indien die oplossing strijdig is met de door het openbaar ministerie genomen vordering. Gezien elk gegeven dat nuttig kan zijn voor de beoordeling van de zaak aan de strafrechter moet worden voorgelegd,¹⁴⁴ moet ook bewijs dat een ander licht werpt op de zaak, aan het strafdossier worden gevoegd. Dit houdt ook in dat wordt nagegaan of de verdachte zich kan beroepen op een rechtvaardigingsgrond, een schulduitsluitingsgrond of een verschoningsgrond, die invloed heeft op de strafvordering.¹⁴⁵ Indien bewijs à décharge niet of slechts laattijdig wordt ontdekt of gevoegd aan het strafdossier door het eenzijdig optreden van de politie of het openbaar ministerie, kan dit afbreuk doen aan het recht op een eerlijk proces¹⁴⁶.

¹³⁸ Artikel 22 Koninklijk besluit van 10 mei 2006 houdende vaststelling van de deontologische code van de politiediensten.

¹³⁹ D. VANDERMEERSCH, "Le ministère public et le juge", in *Een eigentijds openbaar ministerie*, Handelingen van het Colloquium gehouden op het Paleis van Justitie te Brussel op 7 en 8 oktober 1994 in aanwezigheid van Z.K.H. Prins Filip en onder auspiciën van de minister van Justitie en van de procureurs-generaal bij het Hof van Cassatie en bij de Hoven van beroep. (Ed.) Hof van Cassatie, Brussel, *Belgisch Staatsblad*, 1994, p. 225; B. DE SMET, "De blik van het openbaar ministerie: alleen à charge?", in *De Juristenkrant*, 21 oktober 2020, p. 11.

¹⁴⁰ Cass. 19 december 2012, AR P.12.1310.F [ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20121219.1](#), AC 2012, nr. 701.

¹⁴¹ Zie onder andere artikel 326 Sv.

¹⁴² Artikel 28bis, § 1 Sv., ingevoegd door artikel 2 Wet 18 januari 2024, BS 26 januari 2024.

¹⁴³ Cass. 21 januari 2025, AR P.24.1097.N [ECLI:BE:CASS:2025:ARR.20250121.2N.6](#); Cass. 30 april 2014, AR P13.1869.F [ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20140430.2](#), AC 2014, nr. 307; Cass. 19 december 2012, AR P.12.1310.F [ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20121219.1](#), AC 2012, nr. 701.

¹⁴⁴ L. HUYBRECHTS, "Het gebruik in het strafproces van een ander strafdossier", in P.ARNOUT, L.DELWAIDE, E. D1RIX, L. DUPONT en R.VERSTRAETEN(red.) *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Mys&Breesch, 1994, 302.

¹⁴⁵ A. DE NAUW, "La décision de poursuivre. Instruments et mesures", *RDPC* 1976, 465; M. GARREC, "La juridiction d'instruction est-elle indispensable?", *Rev. Sc. Crim.* 1986, 3266.

¹⁴⁶ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Intersentia, 2013, 206-215.

- Een loyale houding impliceert dus dat een volledig onderzoek wordt gevoerd alvorens tot dagvaarding over te gaan¹⁴⁷. Een dagvaarding zonder vooraf aandacht te hebben voor het standpunt van de verdachte kan immers het proces ter terechtzitting ernstig hypothekeren. Zo kan oorspronkelijk bewijs à charge als gevolg van de niet geverifieerde verklaringen van de beklaagde ter terechtzitting of aan de hand van door hem overgelegde stukken, de waarde ervan verminderen of hypothekeren. Ook de verzachtende omstandigheden die tijdens de terechtzitting door de verdediging worden aangevoerd, en die gekend waren tijdens het onderzoek maar toen onvoldoende aandacht kregen, kunnen onnodige vragen doen rijzen over de opportuniteit van de vervolging. In de fase ten gronde zijn transparantie en volledigheid als uiting van loyaliteit bijgevolg nauw verweven met het recht op tegenspraak.
- Indien het openbaar ministerie doelbewust relevante informatie achterhoudt, ontbreekt de loyaliteit en het recht op tegenspraak tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Wanneer het openbaar ministerie om redenen van privacy of het geheim van het onderzoek, enkel een selectie van in een ander onderzoeksdossier aanwezige bewijsgegevens aan het strafdossier kan toevoegen, moet die selectie ook alle relevante gegevens à décharge bevatten.¹⁴⁸ Maar een loutere weigering van het openbaar ministerie om stukken te voegen, impliceert op zich niet dat er een tekortkoming is aan de plicht tot loyaliteit.¹⁴⁹ Het is aan de rechter om daarover in het concrete geval te oordelen en de rechter zal zich op precieze en concrete gegevens moeten kunnen baseren om tot de conclusie te komen dat het recht op een eerlijk proces is geschonden. De rechter is in dit verband, gelet op de wederzijdse onafhankelijkheid tussen het openbaar ministerie en de hoven en rechtbanken, niet bevoegd om aan het openbaar ministerie bevel te geven om deze stukken uit een ander strafdossier te bekomen,¹⁵⁰ ook al geeft hij aan dat deze stukken nodig zijn voor de waarheidsvinding of het recht op een eerlijk proces.¹⁵¹ Evenwel mag de rechter wel een gevolg trekken uit de weigering van het openbaar ministerie om de gevraagde stukken voor te leggen.¹⁵² Die weigering kan dan desgevallend leiden tot een vrijspraak of tot het niet-ontvankelijk verklaren van de strafvordering wegens een schending van het recht op een eerlijk proces.

¹⁴⁷ P. LEROY, "Magistraat en mens", *RW* 1979-80, 681; L. DE WILDE, "Het sepotbeleid", *Panopticon* 1982, 510.

¹⁴⁸ Cass. 21 januari 2025, AR P.24.1097.N [ECLI:BE:CASS:2025:ARR.20250121.2N.6](#); Cass. 12 mei 2015, AR P.13.1399.N [ECLI:BE:CASS:2015:ARR.20150512.2](#), AC 2015, nr. 303; Cass. 19 december 2012, AR P.12.1310.F [ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20121219.1](#), AC 2012, nr. 701.

¹⁴⁹ J. de CODT, "Preuve pénale et nullités", *RDPC* 2009, 638.

¹⁵⁰ Concl. van advocaat-generaal D. VANDERMEERSCH op datum in *Pas.* [ECLI:BE:CASS:2012:CONC.20121003.4](#) vòdr Cass. 3 oktober 2012, AR P.12.0758.F, AC 2012, nr. 509.

¹⁵¹ Cass. 3 oktober 2017, AR P.15.1398.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20171003.1](#), AC 2017, nr. 517; Cass. 5 september 2017, AR P.17.0645.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170905.4](#), AC 2017, nr. 446; Cass. 30 oktober 2001, AR P.01.1239.N [ECLI:BE:CASS:2001:ARR.20011030.12](#), AC 2001, nr. 583, *T. Strafr.* 2002, 198; Antwerpen 13 maart 2002, *RW* 2002-03, 1022 noot B. DE SMET; L. HUYBRECHTS, "Het gebruik in het strafproces van een ander strafdossier", in P. ARNOU, L. DELWAIDE, E. DIRIX, L. DUPONT en R. VERSTRAETEN (red.), *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Mys&Breesch, 1994, 302-303.

¹⁵² Cass. 3 oktober 2017, AR P.15.1398.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20171003.1](#), AC 2017, nr. 517; Cass. 5 september 2017, AR P.17.0645.N, [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170905.4](#), AC 2017, nr. 446; Cass. 30 oktober 2001, AR P.01.1239.N, [ECLI:BE:CASS:2001:ARR.20011030.12](#), AC 2001, nr. 583, *T. Strafr.* 2002, 198.

- Uiteraard behoudt de parketmagistraat ter terechtzitting steeds de vrijheid van spreken¹⁵³ en staat het hem vrij om, het adagium *la plume est servie, la parole est libre* indachtig, in eer en geweten de vrijspraak te vorderen in geval van ontoereikend bewijs à charge of in geval van onregelmatigheden in de bewijsvoering. Beter dan te blijven volharden in de strafvordering,¹⁵⁴ past het dat de parketmagistraat, indien er in de loop van het onderzoek gereede twijfel rijst over de schuld van de beklaagde, op grond van voldoende bewijs à décharge of omdat cruciaal bewijs à charge onregelmatig of onbetrouwbaar blijkt, de zaak te seponeren, een vordering tot buitenvervolginstelling te nemen of de vrijspraak te vorderen.¹⁵⁵
- Van de parketmagistraat wordt ook een loyale houding verwacht in het kader van het vervolgingsbeleid. Niet alleen moeten de vervolgingsrichtlijnen worden opgevolgd, maar daarbij moet de parketmagistraat ook het gelijkheidsbeginsel eerbiedigen en de proportionaliteit in acht nemen bij de selectie van dossiers waarin tot vervolging wordt overgegaan. Het is daarbij van belang zich vooral toe te spitsen op zaken waarbij het belang van de samenleving het meest is geschaad,¹⁵⁶ hoewel tegelijk ook rekening moet worden gehouden met de aspecten die eigen zijn aan de zaak¹⁵⁷.
- Loyauteit van de parketmagistraat uit zich tevens in de eerbied voor de leidinggevende rol van de onderzoeksrechter. Van zodra het gerechtelijk onderzoek is geopend, mag de procureur des Konings overeenkomstig artikel 28quater Sv. geen bewijsmateriaal meer verzamelen over de strafbare feiten die bij de onderzoeksrechter zijn aangebracht voor zover het opsporingsonderzoek zijn prerogatieven bewust zou aantasten. Het openbaar ministerie heeft

¹⁵³ J. MATTHIJS, *Openbaar ministerie*, APR 1983, 7.

¹⁵⁴ M. BOSCH, "De la réforme du Code d'instruction criminelle. De l'instruction écrite", *La Belgique judiciaire*, 1882, 1469; F. CLOSE, "Et le parquet?", in *Les droits de la défense en matière pénale*, Ed. du Jeune Barreau de Liège, 1985, 99-100.

¹⁵⁵ Zelfs in het ancien régime werd tot enige voorzichtigheid opgeroepen. Zo bepaalde de Grande Ordonnance Criminelle van Lodewijk XIV (1670) in Titel VI over het vooronderzoek (*Des informations*), artikel 10: "La déposition de chacun témoin sera rédigée à charge ou à décharge". Zie

<https://ledroitcriminel.fr/la-legislation-criminelle/anciens-textes/ordonnance-criminelle-de-1670.htm>; A. LAINGUI en A. LEBIGRE, *Histoire du droit pénal, tome II, La procédure pénale*, Paris, Cujas, 1974, 91; Deze plicht tot het voeren van een objectief onderzoek is tevens ingeschreven in buitenlandse wetgeving zoals het Duitse strafprocesrecht Artikel 160.2 StPO: "Die Staatsanwaltschaft hat nicht nur die zur Belastung, sondern auch die zur Entlastung dienenden Umstände zu ermitteln und für die Erhebung der Beweise Sorge zu tragen, deren Verlust zu besorgen ist." (www.gesetze-im-internet.de). Zie ook K. PEETERS, *Strafprozeß*, Heidelberg, Muller Juristischer Verlag, 1985, 531; Hetzelfde geldt voor het Franse strafprocesrecht (Code de Procédure Pénale) Artikel 31 CPP: "Le ministère public exerce l'action publique et requiert l'application de la loi, dans le respect du principe d'impartialité auquel il est tenu" en artikel 33 CPP, tweede zin: "Il développe librement les observations orales qu'il croit convenables au bien de la justice" (www.legifrance.gouv.fr).

¹⁵⁶ L. DE WILDE, "Het sepotbeleid", *Panopticon* 1982, 512; G.J.Y. VERHEGGE, "Beschouwingen over het beleid van het openbaar ministerie", *RW* 1982-83, 1347-1348; A. DE NAUW, "La décision de poursuivre. Instruments et mesures", *RDPC* 1976, 456-457; G. DEMANET, "Place du Ministère Public dans la politique criminelle", in *Een eigentijds openbaar ministerie*, Handelingen van het Colloquium gehouden op het Paleis van Justitie te Brussel op 7 en 8 oktober 1994 in aanwezigheid van Z.K.H. Prins Filip en onder auspiciën van de minister van Justitie en van de procureurs-generaal bij het Hof van Cassatie en bij de Hoven van beroep. (Ed.) Hof van Cassatie, Brussel, *Belgisch Staatsblad*, 1994, 163-164.

¹⁵⁷ J. du JARDIN, "La politique criminelle du ministère public", in R. BÜTZLER, M. CHÂTEL, F. DE PAUW, B. DE SCHUTTER, L. DUCHÂTELET, E. KRINGS, R. LEGROS, R. SCREVEN, R. VANDER ELST, V. VAN HONSTÉ, J. VELU, A. VAN GELDER, C. VAN DEN WIJNGAERT (red) *Liber amicorum Frédéric Dumon*, Kluwer, 1983, 441: "cette mission élevée, complexe et délicate, exige indépendance, conscience et finesse, donc intervention personnelle". In dezelfde zin C. JANSSEN en J. VERVAELE, *Le ministère public et la politique de classement sans suite*, Bruylant, 1989, 321.

wel de bevoegdheid bijkomende onderzoeksdaaden te vorderen en hoger beroep in te stellen tegen een afwijzende beslissing (strijdig bevel) van de onderzoeksrechter.

- Ook van de onderzoeksrechter wordt een loyale houding verwacht. Hij moet te allen tijde onpartijdig zijn en die onpartijdigheid wordt vermoed¹⁵⁸.

Die loyale houding moet hem vooreerst kenmerken tijdens het gerechtelijk onderzoek dat hij krachtens artikel 56, § 1 Sv., zowel à charge als à décharge dient te voeren¹⁵⁹. Hij mag daarbij zijn ruime onderzoeksbevoegdheden niet aanwenden voor een ander doel dan de waarheidsvinding,¹⁶⁰ wat impliceert dat hij zelf alle relevante onderzoekspistes moet onderzoeken en hij er tevens moet op toezien dat ook de politie bij het uitvoeren van de door hem gegeven onderzoeksopdrachten onpartijdig tewerk gaat¹⁶¹. Hij mag zich dus niet profileren als aanklager, als vervolgende partij, door nuttige onderzoeksdaaden te weigeren omdat hij een vervolging en bestraffing maatschappelijk ongepast vindt¹⁶². Hij mag evenmin zijn bevoegdheden misbruiken door, omwille van privé-redenen, inlichtingen in te winnen omtrent iemands privéleven of kennis te nemen van gegevens die werden opgeslagen in politionele databanken¹⁶³.

- Een loyale houding van de onderzoeksrechter wordt niet enkel verwacht in het uitvoeren van onderzoeksdaaden en het beantwoorden van verzoeken in de eigen dossiers, maar ook in het kader van het uitvoeren van rechterlijke opdrachten in grensoverschrijdende procedures. Loyauteit uit zich door een goede samenwerking tussen de verzoekende Staat en de aangezochte Staat. Van de verzoekende magistraat wordt verwacht correcte informatie mee te delen over de strafzaak en over de noodzaak tot bijkomend onderzoek. Binnen het kader van de toepasselijke wetgeving inzake wederzijdse rechtshulp in strafzaken, rust op de aangezochte Staat de plicht om loyaal de gevraagde onderzoeksdaad uit te voeren. Dit houdt in dat de aangezochte Staat zich niet uitspreekt over de opportuniteit van de onderzoeksdaad en op korte tijd de onderzoeksdaad stelt¹⁶⁴.
- Ook bij de inverdenkingstelling wordt van de onderzoeksrechter een loyale houding verwacht. De onderzoeksrechter moet er op toezien dat van zodra er ernstige aanwijzingen van schuld

¹⁵⁸ Cass. 11 december 2019, AR P.19.0888.F [ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20191211.3](#), AC 2019, nr. 660.

¹⁵⁹ "Le juge d'instruction ne peut avoir d'autres intérêts que les intérêts de la justice" F. HELIE, *Traité de l'instruction criminelle*, Tôme III, Brussel, Bruylant, 1863, 232 en 255. In dezelfde zin P. CHAMBON, *Le juge d'instruction*, Paris, Dalloz, 1972, 68: "Il n'a point d'intérêt à faire réussir une poursuite qu'il n'a pas créé".

¹⁶⁰ R. VERSTRAETEN, *Handboek strafvordering*, Maklu, 2012, 469; S. BERNEMAN, „Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoon-arrest van 14 oktober 2003", *T. Strafr.* 2004, 26.

¹⁶¹ Cass. 4 april 1984, *Pas.* 1984, 953; Cass. 24 september 1986, AR 5372, [ECLI:BE:CASS:1986:ARR.19860924.7](#), *JT* 1986, 667; J. SIMON, *Strafvordering*, Bruylant, 1949, 227; B. DE SMET, *De hervorming van het strafrechtelijk vooronderzoek in België*, Intersentia, 1996, 79-81.

¹⁶² A. DE NAUW, "La décision de poursuivre. Instruments et mesures", *RDPC* 1976, 455.

¹⁶³ Zie artikel 44/5 Wet Politieambt; G.L. BOURDOUX en Ch. DE VALKENEER, *La loi sur la fonction de police*, Larcier, 1993, 271-276; P. LEMMENS, "De verwerking van persoonsgegevens door politiediensten en de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer", in H. D'HAENENS, H. DE MEYER en A. FRANCOIS *Liber amicorum Jules D'Haenens*, Mys&Breesch, 1993, 205-219; Y. LIEGEOIS en F. BLEYEN, "Na een schijnhuwelijk en schijnscheiding thans een gedwongen opname? Of de (uitoefening van de) rechten van de natuurlijke persoon bij de verwerking van diens persoonsgegevens in het strafproces", *NC*, december 2020, 53p.

¹⁶⁴ M.-A. BEERNAERT, H.D. BOSLY en D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, La Charte, 2021, 2189.

naar voor komen,¹⁶⁵ hij de verdachte ervan in kennis stelt dat hij het voorwerp is van het gerechtelijk onderzoek. Het doelbewust uitstellen van de formele in verdenkingstelling is moeilijk te verenigen met de vereiste loyauteit van de onderzoeksrechter, omdat deze laattijdigheid aanleiding kan geven tot de niet-ontvankelijkheid van de strafvordering, als daardoor de rechten van verdediging ernstig en onherroepelijk zijn aangetast, waardoor een eerlijk proces niet meer mogelijk is¹⁶⁶.

- Eenzelfde houding wordt ook verwacht in het kader van de beoordeling van het verzoek tot inzage in het strafdossier door verdachten en slachtoffers¹⁶⁷. Gezien dit inzagerecht een waarborg is voor het recht op tegenspraak, wordt het voor de partijen, hoe langer het strafdossier van hen wordt afgeschermd, moeilijker om de betrouwbaarheid van belastend bewijs aan te vechten en om het strafdossier aan te vullen met bewijs à décharge. Ook wanneer het onderzoek al ver is gevorderd en er geen vrees meer bestaat dat tussenkomst van de partijen het onderzoek kan schaden, past het de inzage in het dossier toe te staan. Op die manier wordt ook invulling gegeven aan het recht van elke beklaagde, in de latere procesfase, op de nodige tijd en faciliteiten om zijn verweer voor te bereiden¹⁶⁸.

Transparantie vereist ook een algemeen correcte en respectvolle communicatie. Als magistraten of politieambtenaren in hun communicatie de waarheid geweld aandoen of een ongepaste houding aannemen, kan dit het vertrouwen van de burger in deze instellingen aantasten¹⁶⁹. De communicatie vanuit Justitie moet daarom op een waardige en een respectvolle manier gebeuren¹⁷⁰. Ten aanzien van de partijen houdt dit in dat elke partij zich erkend voelt in de procedure en dat de strafrechter, in gelijke mate, aandacht geeft aan eenieders rechten en argumenten¹⁷¹. Een rechter die zich tijdens de debatten

¹⁶⁵ Artikel 61bis Sv.

¹⁶⁶ Cass. 7 december 2021, AR P.21.0969.N [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20211207.2N.4](#), NC 2022, 289 noot P. TERSAGO “De in verdenkingstelling: een uitgeholde formaliteit in een verouderd strafprocesrecht-het verdachtenverhoor als nieuwe katalysator van participatierechten? (293-299); Cass. 28 maart 2012, AR P.11.2002.F, AC 2012, nr. 200, met concl. van advocaat-generaal D. VANDERMEERSCH op datum in *Pas*. [ECLI:BE:CASS:2012:CONC.20120328.1](#); R. VERSTRAETEN en Ph. TRAEST, “Het recht van verdediging in de onderzoeksfase”, NC 2008, 93; C. VAN DEN WYNGAERT, Ph. TRAEST en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina, 2022, 1066-1067.

¹⁶⁷ Zowel tijdens het opsporingsonderzoek (art. 21bis Sv.) als het gerechtelijk onderzoek (art. 61ter Sv.)

¹⁶⁸ Artikel 6.3.b EVRM.

¹⁶⁹ Een theoretisch voorbeeld kan zijn de informatie over de beschikbare plaatsen in een gesloten instelling. In het Vlaamse Gewest mogen jeugdrechters alleen tot plaatsing beslissen als zij vooraf toelating kregen van een ambtenaar van de Vlaamse overheid, via het systeem van het Centraal Aanmeldpunt (‘Intericap’) (art. 10 Besl. VI. 5 april 2019, BS 3 juli 2019). Zie B. DE SMET, “Het Grondwettelijk Hof en de toegangspoort integrale jeugdhulp”, *RW*, 2019-20, 322 en “Toevertrouwen van minderjarigen aan een instelling op basis van het Vlaamse jeugddelinquentierecht”, *RW*, 2019-20, 1083-1099. Wanneer een minderjarige wordt voorgeleid voor een ernstig strafbaar feit, en de jeugdrechter via Intericap geen plaats kreeg toegewezen, mag hij tijdens de bespreking met de minderjarige, zijn jeugdadvocaat en ouders niet meedelen dat er een plaats in een instelling beschikbaar is.

¹⁷⁰ Over een respectvolle manier van communiceren zie L. HUYBRECHTS, “Reflecties over enkele plichten van de rechter”, in F. DERUYCK en M. ROZIE (eds) *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Die Keure, 2011, 378-379.

¹⁷¹ P. DUINSLAEGER en K. DE SCHEPPER, “Wie is er bang van de strafrechter? Reflecties over een gerechtvaardigd vertrouwen”, in F. DERUYCK en M. ROZIE (eds) *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Die Keure, 2011, 245. Zie eveneens L. HUYBRECHTS, “Reflecties over enkele plichten van de rechter”, in F. DERUYCK en M. ROZIE (eds) *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Die Keure, 2011, 373, met verwijzing naar artikel 60 van de Aanbeveling CM/Rec2012/12 van het comité van Ministers van de Raad van Europa.

ter terechtzitting denigrerend uitlaat over de beklaagde, waardoor de indruk wordt gewekt dat elk verweer zinloos is, doet afbreuk aan de vereiste van onpartijdigheid, als onderdeel van het recht op een eerlijk proces¹⁷². Ook bij het vellen van een vonnis moet niet enkel de juistheid van de juridische terminologie in acht worden genomen, maar tevens een gepast taalgebruik worden gehanteerd. Een beklaagde effectief veroordelen is een rechtshandeling met zware verantwoordelijkheid die namens de samenleving wordt gesteld. Het is niet de gelegenheid voor de rechter om persoonlijke emoties te ventileren. Indien dit wel gebeurt zal dit schaden aan de essentie van het ambt van de rechter¹⁷³. Het respect dat de rechter van anderen vraagt moet hij dus zelf verdienen,¹⁷⁴ maar indien hij respectvol is kan de rechter ook hetzelfde respect eisen van zij die voor hem verschijnen. Zo wordt een rechter niet verondersteld eindeloos en zonder enige onderbreking te luisteren naar argumenten die elke juridische grondslag missen of die enkel gericht zijn op procesrechtmisbruik¹⁷⁵.

Bij de eisen van transparantie en volledigheid in de bewijsgaring kunnen ook nog een aantal andere kanttekeningen worden gemaakt.

- Zo moet de vrees van een partij voor een partijdige bewijsgaring objectief worden verantwoord. Het is vaste rechtspraak dat de procedurele eerlijkheid in het gedrang komt wanneer de bewijsgaring, in haar geheel, is verlopen in omstandigheden die de betrouwbaarheid van het verkregen bewijs aantasten omdat er twijfel bestaat omtrent de onpartijdigheid van de met het onderzoek belaste personen. Het zal evenwel aan de feitenrechter toekomen hierover onaantastbaar in feite te oordelen en de aanspraken van de partijen te honoreren, indien hij vaststelt dat er inderdaad redenen zijn die de partijen terecht doen vrezen voor het ontstaan van een risico op partijdigheid, in het licht van alle bijzondere omstandigheden van de zaak¹⁷⁶.

¹⁷² J. PRADEL en G. CORSTENS, *Droit pénal européen*, Parijs, Dalloz, 1999, 357-359 en 365.

¹⁷³ United Nations Office on Drugs and Crime, *Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct*, p. 100 [publications_unodc_commentary-e.pdf](#)

¹⁷⁴ A. VAN INGELGEM, "Het openbaar ministerie: Bedenkingen en verzuchtingen omtrent een vitaal orgaan van Vrouwe Justitia", in F. DERUYCK en M. ROZIE (eds) *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Die Keure, 2011, 919; R. MORTIER *Over vertrouwen als bouwsteen van een legitieme justitie*, rede ter gelegenheid van de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie, 1 september 2021 <https://hofvancassatie.be/pdf/Mercuriales/NL/2021.pdf>; Zie ook United Nations Office on Drugs and Crime, *Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct*, p67 "The personal conduct of a judge affects the whole judicial system. The personal qualities, conduct and image that a judge projects affects the judicial system as a whole and, consequently, the confidence that the public places in it. The public demands of the judge conduct that is far above that which is demanded of fellow citizens, standards of conduct that are much higher than those demanded of society as a whole. In fact, the public expects virtually irreproachable conduct from a judge. It is as if the judicial function, which is to judge others, has imposed a requirement that the judge remain beyond the reasonable judgement of others in matters that can in any reasonable way impinge on the judicial role and office". https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/commentary_on_the_bangalore_principles_of_judicial_conduct/bangalore_principles_french.pdf

¹⁷⁵ United Nations Office on Drugs and Crime, *Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct*, p. 113 [publications_unodc_commentary-e.pdf](#).

¹⁷⁶ Cass. 8 november 2022, AR P.22.0825.N [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20221108.2N.10](#), met conclusie advocaat-generaal B. DE SMET; Cass. 15 juni 2021, AR P.21.0145.N [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210615.2N.11](#); Cass. 12 juni 2019, AR P.18.1001.F [ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20190612.1](#), AC 2019, nr. 363, RDPC 2020, 730 noot S. HENROTTE; Cass. 27 februari 2019, AR P.18.1121.F [ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20190227.4](#), AC 2019, nr. 126; Cass. 6 februari 2019, AR P.18.1215.F [ECLI:BE:CASS:2019:ARR.20190206.4](#), AC 2019, nr. 75 met concl. van advocaat generaal D. VANDERMEERSCH op datum in

Gezien het openbaar ministerie¹⁷⁷ en de politieambtenaren¹⁷⁸ geacht worden loyaal op te treden en hun loyaliteit dus wordt vermoed, komt het aan partijen toe dit vermoeden te weerleggen en aannemelijk te maken dat het openbaar ministerie en de politie niet loyaal zijn opgetreden, bijvoorbeeld door voor partijen relevante informatie niet op te nemen of te laten opnemen in een proces-verbaal waardoor hun recht van verdediging is miskend. Uit het enkel feit dat het openbaar ministerie beslist om andere dossiers, waarvan de in verdenking gestelde beweert dat zij relevant zouden zijn, niet te voegen, kan evenwel niet worden afgeleid dat de verplichting voor het openbaar ministerie om elk gegeven mee te delen dat invloed kan hebben op de regelmatigheid van het bewijsmateriaal of het bestaan van het misdrijf, niet werd nageleefd. Het feit dat het openbaar ministerie, dat de bewijslast draagt en instaat voor het geheim van het onderzoek, de keuze van die stukken maakt, kan jegens die partij geen vermoeden van deloyaliteit doen ontstaan¹⁷⁹. Ook de door

Pas.; Cass. 30 oktober 2018, AR P.18.0516.N [ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20181030.1](#), RW 2018-19, 1420 noot B. DE SMET; Cass. 28 maart 2017, AR P.17.0238.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170328.8](#), AC 20147, nr. 223; Cass. 25 oktober 2016, AR P.15.0593.N; [ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20161025.5](#), AC 2016, nr. 595; Cass. 27 april 2016, AR P.16.0509.F, [ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160427.10](#), AC 2016, nr. 288. Zie ook F. VAN VOLSEM, "Over hoe (de schijn van) partijdigheid in hoofde van een politiemann of -vrouw tot een onontvankelijke strafvordering kan leiden", *RABG* 2009, 28-35; F. KUTY, *L'impartialité du juge en procédure pénale*, Larcier, 2005, 41-251; R. DECLERCQ, *Beginnselen van strafrechtspleging*, Kluwer, 2014, 791-805; M.A. BEERNAERT, H.D. BOSLY en D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, La Charte, 2021, 15-20; C. VAN DEN WYNGAERT, S. VANDROMME en Ph. TRAEST, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina, 2022, 950-954.

¹⁷⁷ Cass. 6 juni 2023, AR P.23.0821.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230606.2N.25](#).

*De loyaliteit van het openbaar ministerie wordt vermoed en om dat vermoeden te weerleggen zijn nauwkeurige en objectieve gegevens vereist; uit het enkele feit dat een nieuw dossierstuk wordt vermeld in de schriftelijke vordering van het openbaar ministerie voor het onderzoeksgerecht, maar niet tijdig op de griffie ter inzage wordt gehouden voor de verdachte en zijn raadsman kan niet worden afgeleid dat het openbaar ministerie bewust inzage in dit stuk onmogelijk heeft willen maken noch kan dat bij die verdachte een vermoeden van deloyaliteit doen ontstaan. Dit houdt dan ook geen miskenning in van het recht op een eerlijk proces of het recht van verdediging van de in verdenking gestelde; Cass. 21 januari 2025, AR P.24.1097.N [ECLI:BE:CASS:2025:ARR.20250121.2N.6](#); De loyaliteit van het openbaar ministerie wordt vermoed, maar de beklagde kan aannemelijk maken dat zij in een bepaald geval niet is geëerbiedigd en dat zijn recht op een eerlijk proces daardoor is aangetast; daarvoor zijn nauwkeurige en objectieve gegevens vereist en die omstandigheid doet geen afbreuk aan het recht van verdediging en het recht op een eerlijk proces, met inbegrip van het recht op tegenspraak en op wapengelijkheid Cass. 8 november 2022, AR P.22.0825.N [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20221108.2N.10](#) met concl. van advocaat-generaal B. DE SMET; Cass. 29 mei 2018, AR P.17.0762.N [ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180529.2](#), AC 2018, nr. 340. In dezelfde zin Cass. 20 april 2021, AR P.21.0385.N [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210420.2N.13](#), RW 2021-22, 784; Cass. 2 mei 2017, AR P.16.1011.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170502.3](#), AC 2017, nr. 302; Cass. 2 juni 2015, AR P.15.0263.N, [ECLI:BE:CASS:2015:ARR.20150602.7](#), AC 2015, nr. 364; Cass. 5 november 2014, AR P.14.1170.F, [ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20141105.4](#), AC 2014, nr. 668; Cass. 30 oktober 2001, AR P.01.1239.N, [ECLI:BE:CASS:2001:ARR.20011030.12](#), AC 2001, nr. 583. Over het vermoeden van een loyaal optreden van politie en gerecht zie F. LUGENTZ, *La preuve en matière pénale. Sanction des irrégularités*, Anthemis, 2017, 34 en 189; C. DE VALKENNEER, *Manuel de l'enquête pénale*, Larcier, 2018, 92-93.*

¹⁷⁸ Cass. 10 januari 2023, AR P.22.1076.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230110.2N.4](#); Het enkele feit dat een verbalisant in zijn aanvankelijk proces-verbaal niet heeft vermeld dat hij camerabeelden van de plaats van de nadien vervolgte feiten heeft bekeken en dat hij die beelden niet als bewijsstuk heeft laten bewaren omdat zij hem, zoals toegelicht in zijn navolgend proces-verbaal, kennelijk niets leken bij te brengen over de feiten, impliceert nog niet dat die verbalisant zijn loyaliteitsplicht heeft miskend of dat het recht op een eerlijk proces van de beklagde met inbegrip van zijn recht op tegenspraak onherroepelijk is miskend; de rechter beoordeelt aan de hand van de concrete omstandigheden van de zaak onaantastbaar welk gevolg deze omstandigheid heeft voor het recht van de beklagde op een eerlijk proces in zijn geheel beschouwd en het Hof gaat na of de rechter uit zijn vaststellingen geen gevolgen afleidt die daarmee geen verband houden of op grond daarvan niet kunnen worden verantwoord.

¹⁷⁹ Cass. 12 mei 2015, AR P.13.1399.N [ECLI:BE:CASS:2015:ARR.20150512.2](#).

de burgerlijke partij gelaste onderzoeksrechter en de politieambtenaren die meewerken aan het gerechtelijk onderzoek, worden vermoed loyaal op te treden. Dit vermoeden van loyauteit houdt bijvoorbeeld in dat, wanneer de onderzoeksrechter en de politieambtenaren een selectie maken tussen relevante en niet-relevante informatie, wat zij kunnen doen indien zij geconfronteerd worden met de vondst van een massa gediversifieerde gegevens op in beslag genomen gegevensdragers, die selectie betrouwbaar is, tenzij het tegendeel aannemelijk wordt gemaakt¹⁸⁰.

- Voorts zal bepaalde informatie over de bijzondere opsporingsmethoden van observatie en infiltratie enkel opgenomen worden in een vertrouwelijk dossier, dat voor de verdachten en burgerlijke partijen verborgen blijft¹⁸¹. In een proces-verbaal mag ook informatie worden weggelaten in het belang van de veiligheid van een persoon¹⁸². Hierbij kan worden verwezen naar de informantenwerking¹⁸³.

¹⁸⁰ De onderzoeksrechter kan op basis van die selectie ook beslissen dat enkel bepaalde teruggevonden informatie, in het bijzonder de informatie die relevant is voor de waarheidsvinding in het kader van het onderzoek, verder wordt geëxploiteerd dan wel wordt gekopieerd met het oog op de terbeschikkingstelling ervan aan de rechter en de partijen, terwijl andere teruggevonden informatie die kennelijk niet relevant is, niet verder wordt geëxploiteerd, bewaard of gekopieerd; het enkele feit dat een partij niet zelf alle informatie op tijdens het onderzoek in beslag genomen gegevensdragers heeft kunnen consulteren, houdt dan ook geen miskenning in van haar recht van verdediging, met inbegrip van haar recht op tegenspraak en op wapengelijkheid; de rechter oordeelt op grond van de concrete gegevens van de zaak onaantastbaar of een partij op grond van de overtuigingsstukken en de daarop terug te vinden informatie die zij heeft kunnen consulteren, de mogelijkheid heeft gehad om zonder redelijke beperking haar eisen te stellen of haar verweer te voeren; het Hof gaat enkel na of de rechter uit zijn vaststellingen geen gevolgen afleidt die op grond daarvan onmogelijk te verantwoorden zijn, Cass. 24 januari 2023, AR P.22.1493.N. [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230124.2N.10](#); Cass. 10 januari 2023, AR P.22.1076.N. [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230110.2N.4](#), *Politie & Recht* 2024, 49; Zie Cass. 8 november 2022, AR P.22.0825.N [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20221108.2N.10](#) met concl. van advocaat-generaal B. DE SMET, *RABG* 2022, 1375, *RW* 2023-24, 226, *Politie & Recht* 2024, 41; [EHRM](#) 25 juli 2019, nr. 1586/15, *Rook t. Duitsland*, nrs. 55-59.

¹⁸¹ Over de regelmatigheid van deze methoden oordeelt alleen de kamer van inbeschuldigingstelling, aan de hand van de gegevens in het open strafdossier en het vertrouwelijk dossier artikelen 189ter, 235ter en 279 Sv.; Cass. 17 februari 2016, AR P.16.0084.F, [ECLI:BE:CASS:2016:ARR.20160217.2](#), AC 2016, nr. 121; Cass. 2 december 2014, AR P.14.1645.N [ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20141202.6](#), AC 2014, nr. 746; M. TIMPERMAN, "Het Hof van Cassatie en de controle over de toepassing van de bijzondere opsporingsmethoden: through this madness, yet there is a method in it", in F. DERUYCK, M. DE SWAEF en J. ROZIE(eds) *De Wet voorbij. Liber amicorum Luc Huybrechts*, Intersentia, 2010, 399-413; C. VAN DEN WYNGAERT, Ph. TRAEST en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina, 2022, 1171-1175.

¹⁸² In een zaak van 2003 had de Kamer van Inbeschuldigingstelling te Bergen, op het verweer van de in verdenking gestelde over het binnendringen van de politie in een appartementsgebouw, geoordeeld dat zij niet de naam moeten vermelden van de persoon die hen heeft binnengelaten, omdat anders die persoon een ernstig gevaar loopt. Uw Hof nam aan dat de appelrechters met deze reden het algemeen rechtsbeginsel van de loyauteit van de bewijsvoering niet hebben miskend Cass. 25 juni 2003, AR P.03.0851.F [ECLI:BE:CASS:2003:ARR.20030625.9](#), AC 2003, nr. 380, besproken door J. de CODT, "Preuve pénale et nullités", *RDPC* 2009, 638.

¹⁸³ Personen die betrokken zijn bij de informantenwerking moeten immers alles in het werk stellen om de identiteit van de informant af te schermen, onverminderd artikel 458 Sw. over het beroepsgeheim; artikel 12 KB Informantenbeheer van 6 januari 2011, *BS* 18 januari 2011, ter uitvoering van artikel 47decies Sv., ingevoegd door de Wet van 6 januari 2003, *BS* 12 mei 2003; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Intersentia, 2013, 246-256. Het is de officier van de federale politie, die is aangesteld als lokale informantenbeheerder, die waakt over de afscherming van de informanten overeenkomstig artikel 4 KB Informantenbeheer. De politieambtenaar mag bijgevolg het beroepsgeheim invoeren om een persoon te beschermen van wie hij vertrouwelijke informatie verkreeg, voor zover dit geheim het doel dient van een efficiënte bestrijding van criminaliteit, maar niet dient om aan derden straffeloosheid te verzekeren A. LINERS, K. VANDERHEIDEN, F. VAN VOLSEM en T. DE WOLF, *Zakboekje strafprocesrecht*, Kluwer, 2021, 200; H. BERKMOES, "Informantenwerking (bijzondere opsporingsmethoden)", *Comm. Sr.* 2022, 24. Nog voor deze regeling nam het Hof aan dat een politieambtenaar die als getuige wordt ondervraagd, na het afleggen van de eed, mag weigeren de naam van een aangever, informant of tipgever bekend te maken, voor de bescherming van die informant en in het belang van de

2.3.5. Naast respect voor de verdachte als persoon en respect voor de rechten van verdediging, heeft loyaliteit ook te maken met een te allen tijde bestaand respect voor de wet.

Gerechtelijke instanties kunnen beklaagden moeilijk verwijten de strafwet te overtreden als zij zelf methodes gebruiken of tolereren die onrechtmatig zijn¹⁸⁴. De politie en het openbaar ministerie werden ingesteld om de misdadigheid tegen te gaan en niet om ze zelf te scheppen, zelfs niet indien de enige intentie is om achteraf de daders te vatten¹⁸⁵. Op een illegale manier bewijs verzamelen is om die reden niet enkel deloyaal, maar tast ook de waardigheid van het gerecht aan¹⁸⁶.

Dat te allen tijde het goede voorbeeld moet worden gegeven door alleen wettelijk toegelaten methodes te gebruiken om bewijsmateriaal te verzamelen,¹⁸⁷ impliceert dat politieambtenaren bij de opsporing en vaststelling van misdrijven in beginsel zelf geen misdrijven mogen plegen, tenzij dit bij wet is toegestaan¹⁸⁸. De politie mag geen onwettige handelingen stellen om onregelmatigheden in de

misdadbestrijding Cass. 10 januari 1978, [ECLI:BE:CASS:1978:ARR.19780110.6](#), AC 1978, 546; Cass. 26 februari 1986, AR 4615 [ECLI:BE:CASS:1986:ARR.19860226.13](#), AC 1985-86, nr. 410; Cass. 6 december 2005, AR P.05.1138.N, [ECLI:BE:CASS:2005:ARR.20051206.8](#), AC 2005, nr. 651; D. HOLSTERS, "Bewijsmiddelen in strafzaken", in *Comm. Sr.*, 1995, 12; H. BERKMOES en J. DELMULLE, *De bijzondere opsporingsmethoden en enige andere onderzoeksmethoden*, Politeia, 2007, 402; J. de CODT, "Preuve pénale et nullités", *RDPC* 2009, 652; R. DECLERCQ, *Beginnelsen van strafrechtspleging*, Kluwer, 2014, 288; H. BOSLY, "La protection de l'identité des policiers", *RDP* 2019, 723-773; H. BERKMOES, "Anonimiteit in het strafproces", in *Strafrecht in/uit balans*, Die Keure, 2020, 120-123.

¹⁸⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, S. VANDROMME en Ph. TRAEST, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina 2022, 1338; Die vorm van loyaliteit in de opsporing sluit aan bij de wettelijkheid van de opsporing en de vereiste eerbied voor de bewijsregels, zoals eveneens is vermeld in de artikelen 28bis, § 3, en 56, § 1 Sv; Zie onder andere artikel 46 Koninklijk besluit van 10 mei 2006 houdende vaststelling van de deontologische code van de politiediensten dat bepaalt dat leden van het operationeel kader in alle situaties nagaan of hun bevelen en handelingen verenigbaar zijn met de vrijheden gewaarborgd door de Grondwet en of hun optreden in verhouding staat tot het nagestreefde doel. Zij bevelen noch voeren enige willekeurige daad uit die een inbreuk is op deze rechten en vrijheden, zoals onder meer wederrechtelijke en willekeurige aanhouding, vrijheidsberoving of woonstschennis (art. 46 KB 10 mei 2006). Verder moeten krachtens artikel 54 van de deontologische code, de politieagenten het privéleven van de burgers eerbiedigen, wat hen verbiedt nodeloos in te dringen in de werk- en woonomgeving van personen die het voorwerp uitmaken van een onderzoek en zich bij het inzamelen van informatie te onthouden van 'misplaatste nieuwsgierigheid en van indiscretie.

¹⁸⁵ Concl. van advocaat-generaal P. DUINSLAEGER [ECLI:BE:CASS:2010:CONC.20100525.2](#) voor Cass. 25 mei 2010, AR P.10.0200.N, AC 2010, nr. 365.

¹⁸⁶ Uw Hof stelt dat er in principe geen gebruik kan worden gemaakt van bewijs dat strijdig is met de wet of fundamentele grondrechten en dat is verkregen door "de overheid die met de opsporing, het onderzoek en de vervolging van misdrijven is belast" of door "de aangever met het oog op het leveren van bewijs" Cass. 23 maart 2004, AR P.04.0012.N [ECLI:BE:CASS:2004:ARR.20040323.24](#), AC 2004, nr. 165, *RABG* 2004, 1061, noot F. SCHUERMANS.

¹⁸⁷ F. HELIE, *Traité de l'instruction criminelle*, Tome III, Bruylant, 1865, 256; zie ook Cass. 2 mei 1960, AC 1960, 783; S. BERNEMAN, "Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoon-arrest van 14 oktober 2003", *T. Strafr.* 2004, 25. "Overwegende dat het rust op de onderzoeksrechter die met een zaak belast is, ten einde de feiten der telastlegging nader te bepalen en een juiste beoordeling van de lasten mogelijk te maken, alle tot het blijken van de waarheid nuttige navorsingen uit te voeren, die noch wettelijk verboden, noch met de waardigheid van zijn functies onverenigbaar zijn."

¹⁸⁸ Vooreerst is het een politieambtenaar toegestaan, onder bepaalde voorwaarden, onder een valse identiteit onderzoeksdaden te stellen, zoals de infiltratie in een crimineel milieu (art. 47 *quinquies* Sv.), infiltratie op het internet (art. 46 *sexies* Sv.), de gecontroleerde aflevering en doorlevering van verdovende middelen (art. 5 en 6 KB Bijzondere Politieonderzoekstechnieken van 9 april 2003) en het opstarten van een fictief bedrijf om goederen en diensten aan te bieden aan het criminele milieu ('frontstore', art. 7 KB Bijzondere Politieonderzoekstechnieken). Deze bepalingen vormen een rechtvaardigingsgrond voor strafbare feiten die de politie begaat binnen het kader van de opdracht, na machtiging van de procureur des Konings, zoals valsheid in geschriften. Verder mogen politieambtenaren een gestolen voorwerp dat werd

bewijsvoering te verbergen of toe te dekken¹⁸⁹. Indien een doelbewuste onwettelijke handeling van de politie aan de oorsprong ligt van het onderzoek en de vervolging, is geen ‘herstel’ meer mogelijk door regelmatige handelingen in een latere procesfase. Het recht op een eerlijk proces mag dus niet worden opgeofferd aan de efficiëntie van de opsporing en vervolging. Voor een opzettelijke fout of grove nalatigheid van de politie in de loop van het onderzoek is het aan de feitenrechter om, aan de hand van de criteria van artikel 32 V.T.Sv., uit te maken of de resultaten van de begane onregelmatigheid bruikbaar zijn als bewijs à charge. Een waarborg voor de beklaagde is dat het bewijs bekomen door een opzettelijke fout of grove onregelmatigheid in de regel uit de debatten moet worden geweerd¹⁹⁰.

- Zo verbiedt artikel 30 V.T.Sv. provocatie van misdrijven,¹⁹¹ hoewel de politie niettemin beschikt over een bepaalde marge om omstandigheden te creëren waarbij de verdachte in de val wordt gelokt. Een toepassing hiervan is de ‘*lokauto*’ waarbij werd aanvaard dat er geen sprake is van provocatie wanneer de politie een gesloten voertuig plaatst met daarin een tas met draagbare computer die zichtbaar is voor de voorbijgangers, en daardoor een ‘banaal tafereel uit het dagelijks leven nabootst’ dat de beklaagde had kunnen aantreffen indien een particulier zijn geparkeerd voertuig had verlaten met achterlating van een gelijkaardig voorwerp. Wanneer de beklaagde in dergelijke omstandigheden, zonder enige aansporing door

ontdekt bij een inijkoperatie, meenemen en vervolgens terugplaatsen (art. 46^{quinquies} § 5 Sv.). Deze bepaling sluit een bestraffing wegens heling uit.

¹⁸⁹ Dit probleem was aan de orde in de bekende zaak KB Lux, die startte met de diefstal van gegevens over rekeninghouders door enkele ontslagen werknemers. Uit vrees dat deze documenten niet als bewijs zouden kunnen dienen en het onderzoek van bij de start nietig zou zijn, hadden agenten een constructie opgezet waarbij deze documenten werden ontdekt tijdens een huiszoeking. Bovendien werden processen-verbaal opgesteld met een valse datum en met de valse vermelding dat de gestolen documenten afkomstig waren van een informant. Het hof van beroep te Brussel nam aan dat het onderzoek van bij aanvang deloyaal was gevoerd, met de bedoeling om de controle op de wettigheid van de opsporing te verhinderen, en besloot tot de niet-ontvankelijkheid van de strafvervolging; zie Brussel, 10 december 2010, *JLMB* 2011, 129, *JT* 2011, 54; het cassatieberoep van de procureur-generaal te Brussel werd verworpen bij arrest Cass. 31 mei 2011, AR P.10.2037.F [ECLI:BE:CASS:2011:ARR.20110531.1](#), AC 2011, nr. 370; F. LUGENTZ, *La preuve en matière pénale. Sanction des irrégularités*, Limal, Anthemis, 2017, 34 en 88.

¹⁹⁰ Cass. 25 april 2023, AR P.23.0081.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230425.2N.8](#), *T. Strafr.* 2023, 235; Cass. 4 april 2023, AR P.22.1730.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230404.2N.10](#), *RW* 2023-24, 751, *RDPC* 2023, 861 noot F. LUGENTZ, “Preuve irrégulière dont l’usage porte atteinte au droit à un procès équitable: une approche particulière de la sanction en cas d’illégalité commise intentionnellement ou par l’effet d’une négligence grave?” (863-878), *T. Strafr.* 2023, 233; *RABG* 2023, 1659, noot V. VEREECKE, “De Antigoon-toets is geen witwasmachine” (1662-1668).

¹⁹¹ Er is provocatie wanneer in hoofde van de dader het voornemen om een misdrijf te plegen rechtstreeks is ontstaan of versterkt, of is bevestigd terwijl hij dit wilde beëindigen, door de tussenkomst van een politieambtenaar, van een derde handelend op het uitdrukkelijk verzoek van deze ambtenaar of van een burgerinfiltrant in het kader van een burgerinfiltratie bedoeld in boek I, hoofdstuk IV, afdeling III onderafdeling 4bis van het Wetboek van strafvordering. In geval van provocatie is de strafvordering onontvankelijk wat deze feiten betreft”. Deze regel is aan de orde bij uitlokking van het misdrijf door de politie. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens nam aan dat bewijs verkregen door provocatie van de politie onverenigbaar is met het recht op een eerlijk proces (art. 6.1 EVRM) en niet als grondslag voor de strafvervolging kan dienen EHRM 9 juni 1998, *Teixeira de Castro/Portugal*, *RW* 2000-01 noot P. LEMMENS; EHRM 5 februari 2008, *Ramanauskas/Litouwen*, *Vigiles* 2008, 136, noot P. DE HERT en P. HERBOTS, “De provocatie levert altijd onrechtmatig bewijs op en vergt de uitsluiting van al het bewijs, inclusief dit van de begeleidende bewijselementen”.

Over artikel 30 V.T.Sv. zie o.a. Cass. 17 maart 2010, AR P.10.0010.F [ECLI:BE:CASS:2010:ARR.20100317.9](#), AC 2010, nr. 192; Cass. 26 februari 2014, AR P.13.1696.F [ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20140226.7](#), AC 2014, nr. 153; Cass. 4 maart 2014, AR P.14.0333.N [ECLI:BE:CASS:2014:ARR.20140304.8](#), AC 2014, nr. 174; Cass. 28 maart 2017, AR P.16.1245.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170328.7](#), AC 2017, nr. 222 met concl. van advocaat-generaal L. DECREUS.

de politie, tot diefstal overgaat, oordeelt Uw Hof dat de beslissing van de rechter dat het initiatief van de politie geen provocatie was, naar recht verantwoord is¹⁹². Ook aanvaardt Uw Hof dat de politie bewijzen mag verzamelen op de voor het publiek toegankelijke plaatsen van het internet, en daarbij een fictieve identiteit mag aannemen voor zover die alias niet van aard is het plegen van een misdrijf uit te lokken¹⁹³.

- De bewijsregels mogen evenmin omzeild worden door het inschakelen van particulieren¹⁹⁴. Net zomin als de politie mogen burgers misdrijven plegen om bewijsmateriaal te bekomen¹⁹⁵. Wanneer een onderzoeksdaad verboden is of in geval van een inbreuk op de privacy die niet wettelijk is geregeld,¹⁹⁶ mag de politie deze onderzoeksdaad dus niet 'uitbesteden' aan een burger, om vervolgens het door een particulier bekomen bewijs tegen de verdachte aan te wenden.

Wanneer een particulier zelf een misdrijf pleegt, hierbij belastend bewijs ontdekt en dit bewijs overhandigt aan de politie die van dat misdrijf niet op de hoogte was, kan echter op basis van dat onwettig verkregen bewijs toch een vervolging worden gestart¹⁹⁷. Zo zal ingeval van het aanwenden van de gegevens van een opgenomen telefonisch gesprek waaraan de dader zelf deelneemt, voor het beoordelen van een eventuele schending van artikel 8 EVRM de test van de *legitieme privacy verwachting* moeten worden toegepast, door na te gaan of de gesprekspartner er redelijkerwijze kon op vertrouwen dat de gevoerde communicatie privaat bleef of niet¹⁹⁸. Bij de beoordeling van onregelmatigheden begaan door particulieren moet de

¹⁹² Cass. 17 maart 2010, AR P.00.0010.F, [ECLI:BE:CASS:2010:ARR.20100317.9](#), AC 2010, nr. 192.

¹⁹³ Cass. 28 maart 2017, AR P.16.1245.N, [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170328.7](#), AC 2017, nr. 222 met concl. van advocaat-generaal L. DECREUS.

¹⁹⁴ Ph. TRAEST, *Het bewijs in strafzaken*, Mys&Breesch, 1992, 351; Ph. TRAEST, "Wanneer is het door een derde verkregen bewijs ontoelaatbaar?", *Rec. Cass.* 1994, 72-75; S. BERNEMAN, "Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoon-arrest van 14 oktober 2003", *T. Strafr.* 2004, 29-32.

¹⁹⁵ Cass. 23 maart 2004, AR P.04.0012.N [ECLI:BE:CASS:2004:ARR.20040323.24](#), AC 2004, nr. 165, *RABG* 2004, 1061, noot F. SCHUERMANS. In de zaak *A t. Frankrijk* stelde het Europees Hof te Straatsburg een schending vast van artikel 8 EVRM omdat de politie een burger had geholpen met het aanbrengen van verborgen microfoons en vervolgens de opnamen in ontvangst nam als bewijs in een strafzaak, aangezien deze samenwerking met informanten niet bij wet is geregeld en niet proportioneel is (EHRM 23 november 1993, *A. t/Frankrijk*, zie ook EHRM 25 oktober 2007, *Van Vondel t/Nederland*). In de zaak *Allan* had de verdachte zich beroepen op het zwijgrecht en had de politie een informant ingeschakeld die in de gevangenis gesprekken voerde met de verdachte en deze gesprekken heimelijk opnam. Het Europees Hof vond dat de politie de waarborgen van een verhoor heeft uitgehold door voor bewijsinformatie een beroep te doen op een particulier. Deze afspraken tussen de politie en een informant waren strijdig met artikel 6 EVRM (EHRM 5 november 2002, *Allan t/Verenigd Koninkrijk*, §48, [www.echr.coe.int](#)).

¹⁹⁶ Artikel 8.2 EVRM.

¹⁹⁷ In de zaak *K.S.* had een werknemer van een bank in Liechtenstein bankgegevens illegaal gekopieerd en aangeboden aan de Duitse geheime dienst. Op basis van die informatie werden huiszoekingen verricht bij verdachten in Duitsland. Het Europees Hof stelde geen schending vast van artikel 6 EVRM omdat de onwettigheid, namelijk het stelen van informatie niet tot stand kwam met medeweten of in opdracht van de overheid; EHRM 6 oktober 2016, *K.S. en M.S. t/Duitsland*, [www.echr.coe.int](#) Zie ook Cass. 28 februari 2017, AR P.16.0261.N [ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170228.3](#), AC 2014, nr. 139.

¹⁹⁸ Voor het Hof van Cassatie was deze problematiek aan de orde in een zaak van 2008 over valse eed bij boedelbeschrijving. De burgerlijke partij had telefoongesprekken gevoerd met de verdachten en opnames daarvan als bewijs aangewend, zonder voorafgaand overleg met de politie. Het Hof stelde dat het louter opnemen van gesprekken waaraan men zelf deelneemt, ook al zijn de deelnemers van het gesprek niet op de hoogte van die opname, geoorloofd is. De opgenomen gesprekken mogen als bewijs dienen, voor zover er sprake is van een '*redelijke privacyverwachting*', een

rechter dus dezelfde criteria toepassen als bij proceshandelingen van officiële instanties. Wat telt, is de vraag of de ontoelaatbare handeling de betrouwbaarheid van het bewijs aantast of de positie van de verdachte zodanig verzwakt dat geen eerlijk proces meer mogelijk is¹⁹⁹. Van belang hierbij is dat een onregelmatigheid begaan door een particulier, waardoor een misdrijf aan het licht kwam, in de regel niet leidt tot de niet-ontvankelijkheid van de strafvordering²⁰⁰.

- Hetzelfde geldt voor de rol van gerechtsdeskundigen. De onderzoekende magistraat mag op de deskundige geen beroep doen met als doel onderzoeksdaden te stellen die toekomen aan de politie, zoals het verhoor van een verdachte of de inbeslagname van stukken. De deskundige is geen officier van gerechtelijke politie (art. 9 Sv.), maar een onafhankelijke persoon die enkel technisch advies mag verlenen.

- Ook voor de samenwerking met buitenlandse politiediensten gelden gelijkaardige beginselen. Er kunnen geen onwettige handelingen worden 'witgewassen' via het mechanisme van internationale rechtshulp. Het zou in strijd zijn met de loyauteit van de opsporing mochten er tussen politiediensten afspraken bestaan om op een onwettige manier handelingen in het buitenland te stellen en het bewijs vervolgens aan te wenden in België. De situatie is anders als een buitenlandse politiedienst op eigen houtje bewijs verzamelt op een onwettige manier en spontaan dat bewijs overdraagt aan de Belgische politie. In dit geval kan het buitenlands bewijs dienen als middel om een strafonderzoek in België op te starten of te oriënteren, waarbij er voor de bewijsvoering geen rekening meer wordt gehouden met de onwettige handelingen gesteld in het buitenland²⁰¹.

- Maar ook hier zal gelden dat de beklaagde die aanvoert dat een inlichting op onregelmatige wijze is verkregen, die aanvoering wel enigszins aannemelijk dient te maken en dus het niveau van een loutere bewering dient te overstijgen. Het louter in vraag stellen van de regelmatigheid van de informatie volstaat niet²⁰².

criterium dat betrekking heeft op de inhoud en omstandigheden waaronder het gesprek plaatsvond Cass. 9 september 2008, AR P.08.0276.N, [ECLI:BE:CASS:2008:ARR.20080909.2](#), AC 2008, nr. 459 met concl. van advocaat- generaal M. TIMPERMAN in het bijzonder RO 8, met verwijzing naar EHRM 3 april 2007, Lynette Copland t/Verenigd Koninkrijk, www.echr.coe.int.

¹⁹⁹ Met opnieuw verwijzing naar artikel 32 V.T.SV.

²⁰⁰ In 2010 had het hof van beroep te Gent deze sanctie toegepast in een zaak van loonbediendendiefstal, waarbij de werkgever de handtas van de beklaagde had doorzocht. Het Hof verbrak de beslissing om reden dat: *"De enkele omstandigheid dat een niet daartoe bevoegde persoon onderzoekshandelingen heeft gesteld, niet kan leiden tot de niet-ontvankelijkheid van de strafvordering. Het recht de strafvordering uit te oefenen ontstaat immers door het plegen van het misdrijf, ongeacht de wijze waarop ze verder wordt uitgeoefend en onafhankelijk van de wijze waarop de bewijsgaring verloopt"* Cass. 3 januari 2012, AR P.10.1662.N [ECLI:BE:CASS:2012:ARR.20120103.2](#), AC 2012, nr. 2, NC 2013, 107 noot P. WAETERINCKX en D. VERRECKT.

²⁰¹ Cass. 30 mei 1995, AR P.93.0946.N, [ECLI:BE:CASS:1995:ARR.19950530.6](#), AC 1995, nr. 267, *Rec. Cass.* 1996, 142 noot Ph. TRAEST; C. VAN DEN WYNGAERT, S. VANDROMME en Ph. TRAEST, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Gompel&Svacina, 2022, 1396 en 1401.

²⁰² De rechter oordeelt onaantastbaar of de beklaagde aan deze aanvoeringslast voldoet; met betrekking tot de controle op de wettigheid van de motieven door het Hof zie Cass. 25 februari 2025, AR P.24.1411.N [ECLI:BE:CASS:2025:ARR.20250225.2N.2](#); Cass. 31 oktober 2023, AR P.23.0893.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20231031.2N.1](#); Cass. 15 november 2022, AR P.22.0745.N [ECLI:BE:CASS:2022:ARR.20221115.2N.1](#); Cass. 18 april 2017, AR P.16.1292.N

3. LOYAUTEIT IN NAAM VAN VERBINDENDE PROFESSIONALITEIT

3.1. Uit wat voorafgaat volgt dat *loyauteit*, hoewel niet wettelijk gedefinieerd, inhoudt dat zij die, in welke hoedanigheid ook, deelnemen aan de werking van Justitie, deugdelijk en eerlijk moeten handelen, met als enig doel een eerlijk proces tot stand te laten komen. Ten aanzien van magistraten en politiebeambten houdt dit geen pleidooi in voor naïviteit, maar voor het aannemen van een professionele, open en menselijke houding waardoor de burger in zijn contact met Justitie welwillend wordt bejegend. Een veelheid aan dwingende regels, uiteenlopende verplichtingen en hun wettelijke omkadering helpen die houding te concretiseren en maken telkens opnieuw duidelijk dat men als magistraat of politiebeampte tal van gedragingen *niet* kan of mag stellen, en dit in sommige gevallen zal leiden tot sancties, waaronder uitsluiting van het bewijs of de niet-ontvankelijkheid van de strafvordering²⁰³.

Door de verplichting om mee te werken aan een eerlijk proces en door de vele waarborgen die haar omgeven, ligt de juridische lat in ons land, net zoals in andere landen die de rechtsstaat hoog in het vaandel dragen, behoorlijk hoog.

Dit is terecht en evident. Een overheid die gebonden is aan het recht, dient te handelen naar dit recht en dient dit zonder onderscheid te doen ten aanzien van elk individu.

Vanuit die basisgedachte krijgt ons professioneel respect voor de wet en voor het recht in de praktijk doorgaans vorm door een “ambachtelijke” combinatie van enerzijds een deskundige toepassing van de wettelijke regels van het materiële recht en het procesrecht, en van de rechtspraak van de hoogste nationale en de Europese hoven, en anderzijds veel en hard werken. Die “ambachtelijke” invulling van professionaliteit hoeft niet te verrassen, omdat ze steunt op een *inside-out benadering*. We gaan er van uit dat wanneer we de regels, de codes, het recht beheersen, wij voldoen aan wat van ons wordt verwacht.

Dit is met het oog op formele gelijkheid en het vermijden van willekeur onbetwist een legitiem streven, maar tegelijk houdt het risico's in. Een basisfilosofie van Justitie die verankerd zit in het “opleggen” van regels aan anderen,²⁰⁴ toont bij een automatische en neutrale toepassing vooral grote loyauteit aan de regelgeving zelf, uitgaande van de overtuiging dat “het goede”, “het juiste”, “het rechtvaardige” als vanzelf besloten ligt in regels en procedures. Deze invalshoek botst op grenzen omdat abstracte juridische regels niet onder alle omstandigheden of niet steeds voldoende, gepaste oplossingen kunnen

[ECLI:BE:CASS:2017:ARR.20170418.12](#), AC 2017, nr. 261; M.A. BEERNAERT, D. VANDERMEERSCH en M. GIACOMETTI, *Droit de la procédure pénale*, La Chartre, 2025, 1518.

²⁰³ Uw Hof oordeelt dat bij opzettelijke fouten van de politie of grove nalatigheid het bekomen bewijs in beginsel onbruikbaar is, tenzij de uitsluiting van bewijsmateriaal kennelijk onevenredig zou zijn: Cass. 25 april 2023, AR P.23.0081.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230425.2N.8](#), *T. Strafr.* 2023, 235; Cass. 4 april 2023, AR P.22.1730.N [ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230404.2N.10](#), *RW* 2023-24, 751, *RDPC* 2023, 861 noot F. LUGENTZ, “Preuve irrégulière dont l’usage porte atteinte au droit à un procès équitable: une approche particulière de la sanction en cas d’illégalité commise intentionnellement ou par l’effet d’une négligence grave?” (863-878), *T. Strafr.* 2023, 233; *RABG* 2023, 1659, noot V. VEREECKE, “De Antigoon-toets is geen witwasmachine” (1662-1668). Zie ook Jaarverslag Hof van Cassatie 2023 <https://hofvancassatie.be/2023/Jaarverslag/>; en Cass. 14 januari 2025, AR P.24.1579.N [ECLI:BE:CASS:2025:ARR.20250114.2N.12](#).

²⁰⁴ R. DEPRÉ, “De toekomst van Justitie”, *Panopticon*, 2002, 550.

aanreiken voor de problemen die zich aandienen. Bovendien handelt degene die enkel nauwgezet de regel toepast, in zekere zin ook gedachteloos en niet betrokken. Hij zal bij de toepassing van het recht vooral naar het kader, naar de overheid, dus naar boven kijken maar niet naar het resultaat van zijn eigen handelen, noch naar degene voor wie het toegepaste recht uiteindelijk is bedoeld. Dit zal er ongetwijfeld toe leiden dat het recht en de rechtspraak door “leken” wordt aangevoeld als een soms moeilijk te doorgronden, al te bureaucratische praktijk, waarbij hetgeen door de rechter als deskundig en rechtmatig wordt aanzien, door de burger als oneerlijk, onrechtvaardig of onrechtmatig wordt ervaren²⁰⁵. Een resultaat dat dus diametraal staat ten opzichte van wat wordt beoogd en als niet-kwaliteitsvol zal worden bekritiseerd.

“Kwaliteit” is namelijk wat de samenleving van de overheid verwacht, hoewel dit, altijd en overal, een vlag is die vele ladingen dekt en het dus geenszins evident is dit begrip eenduidig te definiëren. Ook toegepast op Justitie sluit het intern gehanteerd kwaliteitscriterium van ambachtelijke professionaliteit ogenschijnlijk niet aan op het extern gehanteerd kwaliteitscriterium, dat dominant aanleiding gaf tot de politieke hervormingen binnen Politie en Justitie gedurende de laatste decennia, en waarmee de nadruk werd gelegd op meer en beter beheer, beleid, leiding geven en efficiëntie, met kwaliteitsmanagement en *integrale kwaliteitszorg* (IKZ) als centrale en veel gehoorde begrippen. Beide kwaliteitscriteria verzoenen, voelt voor ons als een moeilijke oefening, omdat het de loyaliteit ten opzichte van wat we zelf als kernopdracht zien, minstens deels dreigt op te offeren aan een extern opgedrongen loyaliteit die niet zaligmakend is voor Justitie. Een managementmatige invulling van kwaliteit stoelt immers op een uitsluitend economische realiteit, terwijl voor de kwaliteit van Justitie ook een wettelijke rationaliteit en een maatschappelijke rationaliteit medebepalend zijn.

Indien we echter onze professionele loyaliteit anders leren benutten, en daarbij het management gedreven begrip *integrale kwaliteitszorg* integreren in het ruimere en maatschappelijk meer verantwoorde begrip *integrale loyaliteitszorg*, kunnen we er in slagen deze meervoudige rationaliteit op evenwichtige en succesvolle wijze te ontmoeten

We hoeven daarbij geen afstand te doen van onze ambachtelijke professionaliteit. Integendeel, een deskundige uitoefening van onze kernopdracht is essentieel in een rechtsstaat en dus moet ambachtelijke professionaliteit zeer zeker een sterk ankerpunt blijven in onze opvatting over kwaliteit binnen Justitie. Maar als we van de burger vragen dat hij zo maar aanvaardt dat de professionelen waarmee hij binnen Justitie geconfronteerd wordt deskundig en kwaliteitsvol zijn omdat zij deskundig de regels toepassen die hen worden opgelegd, dan is dat niet alleen een heel theoretisch maar tegelijk ook een elitair standpunt. De burger moet immers niets zomaar aanvaarden. Hij zal slechts tevredenheid tonen als hij, door de interactie die hij ervaart, door de dingen die hij ziet, vaststelt of hoort, zelf ondervindt dat die deskundigheid, zowel op individueel als organisatorisch vlak, ook effectief aanwezig is en dit aanleiding geeft tot een kwaliteitsvol resultaat.

²⁰⁵ A. MEIN, “Maatwerk als vakmanschap. Over het moreel kompas van juridische professionals bij het zoeken naar aanknopingspunten voor maatwerk”, In T. JANSEN & H. WILMINK (editors), *Het recht op ambtelijk vakmanschap*, 2022, 147-152. [Bijdrage AM aan boek Ambtelijk vakmanschap AM2804.pdf](#)

Om die reden kent een kwaliteitsvolle en “loyale” omgang met wetgeving en recht binnen een complexe en uitdagende omgeving zoals Justitie, naast een “ambachtelijke”, louter technisch-juridische component ook een maatschappelijke en organisatorische component²⁰⁶. Dit brengt mee dat we niet louter gericht kunnen blijven op onszelf als de individuele medewerker die vanuit een klassieke, beschermende reflex steunt op zijn onafhankelijkheid en zijn individuele expertise. Naast de aandacht voor onze individuele bijdrage aan het individueel dossier en aan het primair proces die traditioneel dominant centraal staan, moet ook vanzelfsprekende aandacht groeien voor aspecten van professionaliteit die onze individuele inbreng in de individuele zaak overstijgen en die deel uitmaken van onze gezamenlijke maatschappelijke opdracht. Ons handelen moet daarbij de weerspiegeling zijn van de kwaliteit van de hele organisatie die, via het ontwikkelen van globale ervaringsdeskundigheid, ten goede komt aan de rechtszoekende en de samenleving.

Deze evolutie van “individuele ambachtelijke professionaliteit” naar “gezamenlijke, verbindende professionaliteit” is niet voor de hand liggend. Maar ze is wel noodzakelijk en mag daarom niet als een bedreiging of als een tijdelijke uitdaging ter zijde worden gelaten²⁰⁷. Integendeel. We zullen die evolutie op actieve wijze moeten concretiseren en technieken vinden die ons daarin ondersteunen. Persoonlijk zie ik er alvast twee, maar bepaald het verwerven van meer inzicht in de eigen professionele verantwoordelijkheid en het uitbouwen van professionele standaarden.

3.2. Het verwerven van meer inzicht in de eigen professionele verantwoordelijkheid, houdt in dat er bij het uitoefenen van de opgedragen taken -zeer zeker maar niet alleen- aandacht uitgaat naar de juridische kennis en de deskundige toepassing er van²⁰⁸. Die juridische – ambachtelijke- deskundigheid steunt vooral op de theoretische kennis die wordt opgedaan tijdens de initiële opleiding en die op peil wordt gehouden door het volgen van voortgezette opleidingen en het verrichten van zelfstudie. Het niveau ervan is in ons land hoog en stelt op zich geen problemen voor een kwaliteitsvolle rechtsbedeling. Maar ze houdt wel te weinig rekening met professionele identiteitsontwikkeling en ervaringsgericht leren²⁰⁹.

Om onze opdracht binnen Justitie optimaal uit te oefenen moet er naast deskundig toegepaste juridische kennis ook voldoende bewustzijn bestaan over de eigen rol in de rechtsstaat, over wat een goede beroepshouding inhoudt en welke professionele basiswaarden daarbij een rol spelen. Professionele kernvragen als “wat is rechtvaardigheid?”, “wat is respect?”, “wat wordt in een rechtsstaat van mij als medewerker van Justitie verwacht?” worden thans te vaak individueel, en aan

²⁰⁶ Visitatierapport “Kwaliteit van rechtspraak: versterking door samenwerking”, *De Rechtspraak*, 2022-2023, p. 9 en 41. <https://www.rechtspraak.nl>.

²⁰⁷ Visitatierapport “Kwaliteit van rechtspraak: versterking door samenwerking”, *De Rechtspraak*, 2022-2023, p. 43-44. <https://www.rechtspraak.be>.

²⁰⁸ Zie voor de criteria ter evaluatie van de kwaliteit van het werk van rechters: Commission Européenne pour l’efficacité de la Justice (CEPEJ) *Lignes directrices sur l’évaluation de la qualité du travail des juges*, Document adopté par la CEPEJ lors de la 43ème réunion plénière (Strasbourg, 3-4 décembre 2024), p. 9-11.

²⁰⁹ A. MEIN, “Maatwerk als vakmanschap. Over het moreel kompas van juridische professionals bij het zoeken naar aanknopingspunten voor maatwerk”, In T. JANSEN & H. WILMINK (editors), *Het recht op ambtelijk vakmanschap*, 2022, 147-152.

de hand van elementen uit het eigen subjectief referentiekader ingevuld. Nochtans is het voor professionelen, wiens beslissingen rechtstreeks impact hebben op het leven van mensen, even belangrijk zo niet nog belangrijker om er zich, naast het deskundig toepassen van het recht waarmee ze rechtsgelijkheid beogen of een goede rechtsbedeling nastreven, van bewust te zijn dat hun eigen opvattingen, hun subjectieve voorkeuren of dominante privénormen ook druk kunnen zetten op die rechtsgelijkheid of een goede rechtsbedeling in de weg kunnen staan.

Een kwaliteitsvolle rechtsbedeling vereist dat die individuele blik verruimd wordt en een open, professionele houding wordt aangenomen waarbij men als individu met andere ogen durft te kijken naar wat vanuit het eigen referentiekader, logisch of vertrouwd lijkt, maar het daarom, objectief bekeken, niet is. Het individueel “subjectief” maatgevoel bij de afweging tussen enerzijds de “regel”, - dit is de rechtszekerheid, gelijkheid, betrouwbaarheid, voorspelbaarheid en anderzijds de “maat” -dit is eerlijkheid, rechtvaardigheid,²¹⁰ met aandacht voor het individuele geval – moet dus gaandeweg “tussen haakjes” worden geplaatst om zo ruimte te creëren voor een “gezamenlijk maatgevoel” met meer professionele eensgezindheid over die kernvragen.

Die ontwikkeling vereist uiteraard vorming en oefening, die idealiter tijdens de volledige loopbaan aandacht krijgen en bovendien kwaliteitsvol moet zijn. Voor het garanderen van die kwaliteit moeten we steunen op onze eigen collega’s en dat is tegelijk een sterkte en een zwakte. Rechtstreekse overdracht van praktijkkennis door ervaren collega’s is uniek en waardevol, maar het steunt ook sterk op hun individuele pedagogische bekwaamheid en op hun persoonlijk visie omtrent taakin-vulling en roluitoefening. En beide kunnen onder collega’s nogal eens verschillen. Bovendien hangt de kwaliteit van de vorming af van de mate waarin collega’s bereid zijn tijd en energie te besteden aan kennisdeling en begeleiding, wat in tijden van budgettaire besparingen, met bovenop een pensioneringsgolf en een volatiele arbeidsmarkt voor jongeren, evenmin evident is.

Intervisie en structureel overleg met meerdere collega’s kunnen daarom een uitweg bieden. Hoor en wederhoor dus, nu eens niet geprocessualiseerd en toegepast op anderen, maar op ons zelf toegepast. Als we regelmatig een echte dialoog onder collega’s durven aangaan, zullen we niet enkel nieuwe inzichten krijgen over inhoudelijke juridische vragen maar leren we ook veel over onszelf en onze collega’s. Het laat meer inzicht toe in hoe je zelf het werk benadert, welke gedachten daarbij leidend zijn en hoe dit proces bij anderen verloopt. Het zal ook duidelijk maken waarom collega’s op een bepaalde manier reageren, waarom de samenwerking met de ene of de andere vlot dan wel stroef verloopt,²¹¹ en de beslissing over welke type collega je zelf wel of zeker niet wil zijn, helderder maken. Hierdoor kan een cultuur ontstaan met blijvende ruimte voor leren, evalueren en bijstellen.

Die leercirkel is een absolute voorwaarde om optimaal werk te kunnen afleveren en die gezamenlijke Justitielat, die hoger moet liggen dan de louter juridische lat, te bereiken. Dit is niet enkel van belang voor het garanderen van een kwaliteitsvolle rechtsbedeling voor anderen, maar het is ook heilzaam voor onze eigen professionele ontwikkeling. Sturing op vlak van professionele bewustwording en het

²¹⁰ A. VERBURG, *De regel en de maat; over de verhouding tussen rechtseenheid en de menselijke maat*, Die Keure, 2022, 47.

²¹¹ E. POOL, *Macht en moed. Praktijkboek*, De Vrije Uitgevers, 2023, 416.

ontwikkelen van een professionele identiteit komt immers tegemoet aan de beroepseer, aan de basale professionele drijfveer van de meesten onder ons om het werk dat ons wordt toevertrouwd ook goed uit te voeren en om voldoende betrokkenheid bij het werk te voelen. Indien het werk dat ons wordt toevertrouwd immers niets méér zou inhouden dan het toepassen van regels die door anderen bepaald zijn, wat rest er dan nog behalve een gebrek aan betrokkenheid en een afstand tot waar het geschil in de kern om gaat?²¹²

3.3. Omdat het echter nog steeds de heersende tendens is collega's vooral te sturen op vlak van interne organisatiebeheersing, kan ook het ontwikkelen van professionele standaarden bijdragen aan een evolutie naar meer organisatorische en tegelijk verbindende professionaliteit.

Ook hier is echter vereist dat we onze professionele loyaleiteit anders leren benutten.

Mede onder invloed van wat media en politiek van ons eisen, is bij een ambachtelijke benadering van het werk, het korte termijn-denken dominant, met het accent op steeds kortere doorlooptijden, steeds hogere outputcijfers en het steeds meer indijken van gerechtelijke achterstand. We proberen het hoofd te blijven bieden aan die externe druk, maar ook aan de interne uitdagingen die er mee gepaard gaan zoals het gebrek aan middelen, door individueel steeds sneller en harder te werken, omdat we als vanzelf meegaan in de opgedrongen boodschap dat dat hetgeen is wat rechtszoekenden willen en de essentie is van onze opdracht.

Dat is natuurlijk ook zo en dit in belangrijke mate. Het al te lang laten aanslepen van strafonderzoeken of het keer op keer aanhouden van een uitspraak vanuit de redenering dat we nu eenmaal onze tijd moeten nemen om het werk goed te doen en de partijen dat toch niet erg vinden als ze uiteindelijk een goed doorwrochte rechterlijke beslissing krijgen, is niet aanvaardbaar. *'Justice delayed is Justice denied'*. Een traag en duur procesverloop is niet enkel een "bron van onrecht",²¹³ maar ontmoedigt mensen ook hun zaak aan Justitie voor te leggen. Het werkt bovendien in grote mate bestendigend voor de status quo van een geschil, wat quasi steeds in het nadeel is van degene die reeds benadeeld is. Dit is fnuikend voor het probleemoplossend vermogen van Justitie en zorgt bovendien voor een groeiende maatschappelijke ongelijkheid.

Een voortvarende Justitie, die tijdigheid prioriteert, zal dus tot op bepaalde hoogte als positief en noodzakelijk gepercipieerd worden. Maar ze is niet steeds in het belang van de rechtszoekende.²¹⁴

²¹² E. POOL, *Macht en moed. Praktijkboek*, De Vrije Uitgevers, 2023, 290.

²¹³ B. DECONINCK, "Actuele tendensen inzake proceseconomie: Loyaal procederen in het civiele geding vanuit proceseconomisch perspectief", in B. TILLEMANS en A. VERBEKE (eds.), *Actualia vermogensrecht, Liber amicorum als hulde aan Prof. Dr. Georges Macours*, Brugge, Die Keure, 2005, 727.

²¹⁴ Zie Commission européenne pour l'efficacité de la Justice (CEPEJ) *Lignes directrices sur l'évaluation de la qualité du travail des juges*, Document adopté par la CEPEJ lors de la 43ème réunion plénière (Strasbourg, 3-4 décembre 2024), p. 9: le fait qu'une décision soit rendue dans un délai raisonnable conformément à l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme (CEDH) peut être considéré comme un élément important de sa qualité. Toutefois, des tensions peuvent apparaître entre la rapidité avec laquelle une procédure est menée et d'autres facteurs pertinents pour la qualité, tels que ceux du droit à un procès équitable, également garanti par l'article 6 de la CEDH. <https://rm.coe.int/cepej-2024-5-evaluation-de-la-qualite-du-travail-des-juges-fr/1680b2d311>.

Kwaliteitsvolle rechtsbedeling heeft immers met meer te maken dan met tijdigheid alleen, en ook de rechtszoekende zelf wil meer dan alleen maar snelheid. Hij wil ook dat een zaak ernstig en voldoende grondig wordt onderzocht, dat hij respectvol wordt bejegend en een voor hem relevante uitspraak volgt op een rechtsgang die als eerlijk wordt ervaren. Het absoluut prioriteren van tijdigheid houdt daarom risico's in. Het kan er *in extremis* toe leiden dat een mondelinge behandeling van de zaak ter zitting, waar mensen betrokkenheid van Justitie kunnen ervaren, plaats moet ruimen voor meer schriftelijke procedures zonder persoonlijke verschijning, dat zaken niet meer in meervoudige kamers worden afgehandeld, dat onderzoekdaden achterwege worden gelaten wegens te tijdrovend, dat een standaardmaximumtijd aan het onderzoek of de terechtzitting wordt opgelegd, dat geen getuigen worden gehoord en dat het vonnis geen feitenanalyse meer bevat omdat het schrijven ervan vooraf en het anonimiseren ervan achteraf ook weer tijd vraagt en een standaardmotivering op zich ook wel zal volstaan²¹⁵.

Voor kwaliteitsvol verbindend professioneel handelen is ook ruimte, tijd en vertrouwen in elkaar nodig. Het is verleidelijk om hieraan voorbij te gaan als we onder druk staan, maar we mogen ook niet tekort komen aan onze plicht ten aanzien van de rechtszoekende en de samenleving, om de nodige tijd te nemen om de ons toevertrouwde zaken goed te onderzoeken en er een juist en genuanceerd oordeel over te vellen. Wanneer we niet langer verlamd worden door ervaren externe druk of dreiging of wanneer we niet langer krampachtig proberen hierop een individueel antwoord te blijven bieden op een manier die in se niet aansluit bij wat maatschappelijk van ons wordt verwacht, komt er misschien ruimte vrij voor een meer relevante en vruchtbare strategie waardoor we op lange termijn veel winnen. En daarom moeten we misschien, wanneer op het individuele harde werk, de individuele goede wil, de plaatselijke en geïsoleerde initiatieven te weinig globaal effect volgt en stabiel vertrouwen in de organisatie als geheel uitblijft, een meer collegiale aanpak overwegen.

Een middel om dit te doen is het uitwerken van professionele standaarden. Deze standaarden kunnen betrekking hebben op het codificeren of het aanpassen van een bestaande werkwijze, of op meer algemeen organisatorische onderwerpen zoals communicatie, doorlooptijden en werklast. Soms drukken ze een minimumnorm uit, soms een ambitie, maar steeds zijn ze een uiting van "collectief vakmanschap" in de brede zin van het woord.

Het uitwerken van professionele standaarden past uiteraard in de heersende managementtendens, omdat ze door hun uniformerend effect zeer krachtig kunnen werken op vlak van efficiëntie. Maar we moeten er wel over blijven waken dat die standaarden te allen tijde dienend blijven ten bate van onze organisatie en zij dus niet het management leidend maken. Indien een professionele standaard te veel een regel vooropstaat die moet gehaald worden, zal dit niet enkel een verminderd gevoel van vrijheid en onafhankelijkheid opleveren voor degene die de regel moet toepassen, maar zal die dominantie ook een rem vormen op evolutie, ontwikkeling en aanpassing in het algemeen waardoor het de

²¹⁵ R. DE BOCK, *Over tijdigheid, kwaliteit en sturing, Rechtstreeks*, 2/2021.

aansluiting met de werking van de globale organisatie, met de verwachtingen van de rechtzoekende, en met de eisen van de samenleving zal verhinderen.

Professionele standaarden moeten op gepaste wijze geïntegreerd worden ten bate van een organisatie waaraan elk van ons mee vorm geeft²¹⁶.

Op organisatorisch vlak ligt de verantwoordelijkheid hiervoor zeer zeker bij de leidinggevendenden die moeten zorgen voor het vervuld zijn van ondersteunende budgettaire en menselijke randvoorwaarden en een permanente opvolging²¹⁷.

Maar ook ieder van ons kan mee investeren in collectief vakmanschap door mee na te denken over het optimaliseren van het micro management van de eigen dossiers, en van de wijze waarop overleg met collega's georganiseerd wordt, met inbegrip van de eigen bijdrage en de inbreng van anderen hierin. Hierdoor zullen zowel magistraten, als juridische en organisatorische ondersteuners en leidinggevendenden niet enkel bijdragen aan de individuele kwaliteit van het afgeleverde werk maar ook aan de kwaliteit ervan voor de hele organisatie²¹⁸.

Gezien professionele standaarden niet los kunnen worden gezien van de organisatorische, beleidsmatige en maatschappelijke context waarin het werk moet worden gedaan,²¹⁹ loont het ook hier de moeite af te stappen van de ons vertrouwde *inside-out benadering* en meer oog te krijgen voor een *outside-in benadering*, door na te gaan wanneer, waar, hoe en waarom in de praktijk ervaren wordt dat binnen Justitie goed en kwaliteitsvol werk wordt afgeleverd, dat ons trots en krachtig maakt, en wat ervoor nodig is om dit te doen²²⁰.

Om die kwaliteit te evalueren hebben we niet enkel nood aan externe barometers. Ook een interne barometer, waarbij we vanuit onze eigen dagelijkse praktijk oog hebben voor het "goede" in de werking van justitie, is daarbij essentieel. Dit onderzoek moeten we niet uitbesteden aan academici of onderzoeksbureaus, maar moeten we zelf realiseren als essentieel onderdeel van de kerntaak die ons is opgedragen. We moeten oog krijgen voor de eigen praktijk en die van de collega's moet worden bevraagd en kritisch onderzocht. Wat kwaliteit is, wordt dan niet meer door één individu bepaald, of van bovenaf opgelegd, maar komt enkel in relatie met wat anderen hierover denken tot stand. Dit vereist dialoog, het leren en willen luisteren naar elkaar, naar de manier van individueel werken, naar teamwerk, naar het werken als organisatie. De meerwaarde hiervan zit in het erkennen over en weer van individuele spanningen en van verschillende, mogelijk ook botsende, waardesystemen. Maar dat

²¹⁶ Visitatierapport "kwaliteit van rechtspraak: versterking door samenwerking", *De Rechtspraak*, 2022-2023, p. 44.
<https://www.rechtspraak.nl>.

²¹⁷ Binnen het Hof wordt dit bijvoorbeeld geconcretiseerd door het "onderzoek naar de zaakverzwarende factoren" wat in essentie betrekking heeft op factoren die impact hebben op de zwaarte van de concrete dossiers maar uiteindelijk gericht is op een beter evenwicht in de werklust en een groter welbevinden van de medewerkers. Het taakaspect en organisatie aspect worden dus niet tegenover elkaar geplaatst, maar ze versterken elkaar.

²¹⁸ M. NOORDERGRAAF, "Sturing van (rechterlijke) professionals: nuttig en nodig", *Rechtstreeks*, 2/2021.

²¹⁹ Visitatierapport "Kwaliteit van rechtspraak: versterking door samenwerking", *De Rechtspraak*, 2022-2023, p. 10.
<https://www.rechtspraak.nl>.

²²⁰ A. VERBURG, *De regel en de maat; over de verhouding tussen rechtseenheid en de menselijke maat*, Die Keure, 2022, 18.

botsen levert uiteindelijk iets heel waardevol op. Het maakt het mogelijk dat een cultuur tot stand komt die doorleefd geïnternaliseerd wordt door elke individuele medewerker, waarbij de grondwaarden, wetten en rechten die behoren tot onze democratische rechtsstaat het ‘afgesproken’ vertrekpunt zijn, maar nooit het eindpunt.

4. TOT SLOT

Aan de medewerkers van Justitie worden dag na dag hoge eisen gesteld. Er wordt ook vaak kritiek geuit die soms ontmoedigend werkt, maar er wordt ons dan ook aanzienlijke macht toevertrouwd, waarvan de uitoefening belangrijke, soms dramatische gevolgen kan hebben voor hen wiens lot in ons handen ligt. Geen enkele burger is er zeker van dat hij niet ooit met Justitie of Politie zal te maken hebben, maar of dat zo is of niet, geen enkele burger wil dat dergelijke macht wordt toevertrouwd aan mensen wiens loyauteit, bekwaamheid of persoonlijke normen twijfelachtig zijn²²¹.

Daarom telt niet enkel het juridisch eindresultaat van ons werk, maar ook de weg er naar toe. En op die weg moet ons handelen deugdelijk zijn. Om die deugdelijkheid te toetsen is het uiteraard goed, zelfs noodzakelijk, om na te gaan of een bepaalde handeling toegelaten is volgens een wet of een code, maar uiteindelijk zal dat steeds een louter juridische toets zijn die gericht is op een drempelwaarde, op wat niet mag, op de plicht. Een loyale omgang met het recht appelleert daarentegen aan het optimale, aan ambitie, aan aspiratie²²² en beperkt zich daarom niet tot juridisch gedefinieerde onafhankelijkheid en onpartijdigheid, en ook niet tot integriteit, competentie en diligentie. Het draagt daarnaast ook loyauteit, wijsheid, menselijkheid en ernst in zich,²²³ waarbij naast de regel ook naar de mens en de samenleving wordt gekeken en zo een “verbindende” professionaliteit tot stand komt.

Een loyale houding kan ons, zoals de Braziliaanse schrijver en dichter Paulo Coelho ons leert in zijn boek *O Alquimista*, niet worden opgelegd door middel van geweld, angst, onzekerheid of intimidatie. Het is een keuze die alleen sterke geesten durven te maken²²⁴.

Laat ons daarom, ondanks de vaak moeilijke professionele omstandigheden, de moed blijven opbrengen om niet alleen individuele verantwoordelijkheid op te nemen binnen Justitie maar ook

²²¹ Commentary on the Bangalore principles on judicial conduct p. 25: *We form a particular group in the community. We comprise a select part of an honourable profession. We are entrusted, day after day, with the exercise of considerable power. Its exercise has dramatic effects upon the lives and fortunes of those who come before us. Citizens cannot be sure that they or their fortunes will not someday depend upon our judgement. They will not wish such power to be reposed in anyone whose honesty, ability or personal standards are questionable. It is necessary for the continuity of the system of law as we know it, that there be standards of conduct, both in and out of court, which are designed to maintain confidence in those expectations* [bangalore principles english.pdf](#)

²²² E. LANCKZWEERDT, “Deugdeethiek als inspiratiebron voor de hedendaagse jurist”, *RW*, 2020-2021, 449.

²²³ Commission Européenne pour l’efficacité de la Justice (CEPEJ) *Lignes directrices sur l’évaluation de la qualité du travail des juges*, Document adopté par la CEPEJ lors de la 43ème réunion plénière (Strasbourg, 3-4 décembre 2024), p. 10: La confiance dans la justice n’est pas seulement garantie par un juge compétent. Un juge devrait remplir son rôle avec sagesse, loyauté, humanité, courage, sérieux et prudence, tout en ayant la capacité d’écouter, de communiquer et de travailler; *ENCJ*, Déontologie judiciaire Rapport 2009-2010. [judicialethicsdeontologiefinal.pdf](#)

²²⁴ P. COELHO, *De Alchemist*, de Arbeiderspers, 2021.

gezamenlijk te bouwen en bij te dragen aan een organisatie die borg staat voor kwaliteit en die het behoud van die kwaliteit faciliteert, ondersteunt en stimuleert.

Enkel een professioneel totaalpakket, waarbinnen we onszelf voortdurend bekwamen om naast juridisch competent ook praktisch wijs te zijn en rechtvaardig te leren handelen,²²⁵ zal in staat zijn succesvol bij te dragen aan die kwaliteitsvolle en evenwichtige Justitie. Omdat slechts vanuit die goed ontwikkelde juridische maar ook menselijke kwaliteiten, als van zelf een uitmuntende beroepsuitoefening zal volgen die de strengste toets der kritiek kan doorstaan.

²²⁵ E. POOL, *Macht en moed. Praktijkboek*, De Vrije Uitgevers, 2023, 291.

INHOUDSOPGAVE

1.	INLEIDING	1
2.	HET BELANG VAN LOYAUTEIT VOOR EEN STABIELE VERHOUDING TUSSEN BURGER EN JUSTITIE	7
3.	LOYAUTEIT IN NAAM VAN VERBINDENDE PROFESSIONALITEIT	36
4.	TOT SLOT	43

